

BIBLIOTECA
COMUNALE
DI TRENTO

UNIVERSITÀ DEGLI STUDI
DI TRENTO
Dipartimento di Lettere e Filosofia

FONDAZIONE
CARITRO
CASSA DI RISPARMIO DI TRENTO E ROVERETO

CICERO MARCUS TULLIUS, *Orationes VII. Pro Licinio Archia Poeta. Pro M. Marcello. Pro Q. Ligario ad Caesarem. Pro lege Manilia ad populum. Pro rege Deiotaro ad Caesarem. Post reditum suum ad Quirites. Post reditum in senatu*, Trento, Giovanni Alberti, 1630.

Esemplare digitalizzato:

Trento, Biblioteca comunale, TT I k 84

LINK: <https://bdt.bibcom.trento.it/130>

[BDT – BIBLIOTECA DIGITALE TARENTINA](#)

progetto STABAT – *Stampe antiche Biblioteca comunale di Trento*

COMUNE DI TRENTO

STABAT – *Stampe antiche della Biblioteca comunale di Trento* è un progetto concluso, cofinanziato dalla Fondazione Caritro (“Bando Archivi 2014”), dalla Biblioteca comunale di Trento e dal Dipartimento di Lettere e Filosofia dell’Università di Trento; gli altri partner del progetto sono la Soprintendenza per i beni storico-artistici, librari e archivistici della Provincia Autonoma di Trento e l’University of St Andrews, School of History, USTC – Universal Short Title Catalogue. All’interno di Stabat sono state digitalizzate e descritte tutte le edizioni stampate in Trentino nei secoli XV-XVII che si conservano presso la Biblioteca e l’Archivio storico del Comune di Trento. Ogni digitalizzazione è accompagnata da una descrizione della stampa; tutto il materiale è liberamente consultabile sulla *Biblioteca Digitale Trentina* (<http://bdt.bibcom.trento.it/>).

In questo file le immagini hanno avuto in trattamento OCR e pertanto si possono fare ricerche testuali; le immagini presenti sul sito, dove si può trovare una descrizione completa dell’edizione, hanno invece una qualità maggiore.

Le immagini presenti nella *Biblioteca Digitale Trentina* sono rilasciate con licenza di Pubblico dominio, il presente PDF è distribuito con licenza Creative Commons Attribuzione – Non commerciale – Non opere derivate 3.0.

STABAT – *Stampe antiche della Biblioteca comunale di Trento* is a project that was successfully concluded thanks to the support of a group of partners, namely the Caritro Foundation (“Bando Archivi 2014”), Trent Civic Library, the Department of Humanities of the University of Trento, as well as the Superintendence for Architectural, Landscape, Historical, Artistic and Ethno-anthropological Heritage for the Province of Trento and the University of St Andrews, School of History, USTC – Universal Short Title Catalogue. All the editions belonging to the Library and the Civic Historical Archive that were printed in Trentino during the XV-XVII centuries have been digitised and described. As a result, each digital copy is accompanied by a record with specific data regarding the printed book, and is freely available to be consulted on *Biblioteca Digitale Trentina* (<http://bdt.bibcom.trento.it/>).

The images belonging to this file are OCR-converted, hence the text of this edition can be electronically searched. The images available on the website, on the contrary, have a higher resolution and are accompanied by a complete description of the edition.

The images available on the *Biblioteca Digitale Trentina* are public domain files; this PDF is available under the Creative Commons Attribution – Non-commercial – No Derivative Works 3.0 License.

T.T. 3 l. 24

IMI

ALBERTVS DE

ALBERTIS

HUMANISTA

BIBLIOTECA
COMUNALE
TRENTO

TT

k

86

TRENTO

K 236353

D 236328

5tcg

TT I k 84

M. T. CICERONIS
ORATIONES
V I I.

Pro Licinio Archia Poeta.

Pro M. Marcello.

Pro Q. Ligario ad Caesarem.

Pro lege Manilia ad populum.

Pro rege Deiotaro ad Caesarem.

Post reditum suum ad Quirites.

Post reditum in senatu.

T. R. I. D. E. N. T. I.,

Apud Ioannem Albertum. M DC XXX.

Superiorum permissu.

M. T. CICERO
ORATIONES

V. L. I. I.

Two faint, illegible lines of text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

M

dis
me
pr
in
sp
re
pr
tic
bi
de
tu
q
b

M. T. CICERONIS

PRO AVL. LICINIO

ARCHIA POETA

ORATIO.

Quid est in me ingenij. iudices, quod sentio
quam sit exiguum: aut si qua exercitatio
dicendi, in qua me non inficior mediocri-
ter esse versatum: aut, si huiusce rei ra-
tio aliqua ab optimarum artium studijs, &
disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis
meæ tempus abhorruisse: earum rerum omnium vel in-
primis hic A. Licinius fructum à me repetere propè suo
iure debet. Nam quoad longissime potest mens mea re-
spicere spacium præteriti temporis, & pueritiæ memoriæ
recordari ultimam: inde vsq; repetens, hunc video mihi
principem, & ad suscipiendam, & ad ingrediendam ra-
tionem horum studiorum extitisse. Quod si hæc vox
huius hortatu, præceptisq; conformata, nonnullis aliquã-
do salutis fuit: à quo id accepimus, quo ceteris opita-
tulari, & alios seruare possemus: huic profecto ipsi,
quantum est situm in nobis, & opem, & salutem ferre de-
bemus, Ac ne quis à nobis hoc ita dici forte miretur, quod

4
 alia quaedam in hoc facultas sit ingenij, neque hæc dicen-
 di ratio, aut disciplina: ne nos quidem huic cuncti stu-
 dio penitus vnquam dediti fuimus. Et enim omnes ar-
 tes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam
 commune vinculum, & quasi cognatione quadam inter
 se continentur. Sed ne cui vestrum mirum esse videa-
 tur, me in quæstione legitima, & in iudicio publico, cum
 res agatur apud Prætores populi Romani lectissimum
 verum, & apud seuerissimos Iudices, tanto conuentu
 hominum, ac frequentia, hoc vti genere dicendi, quod
 non modo à consuetudine iudiciorum, verum etiam à
 forensi sermone abhorreat; quæso à vobis, vt in hac causa
 mihi detis hanc veniam, accommodatam huic reo, vo-
 bis, quemadmodum spero, non molestiam: vt me pro sum-
 mo poeta, atque eruditissimo hominem dicentem, hoc con-
 cursu hominum litteratissimorum, hac vestra huma-
 nitate, hoc denique Prætores exercente iudicium, patia-
 mini de studijs humanitatis ac litterarum paulò loqui
 liberius, & in eiusmodi persona, quæ propter otium, ac
 studium minimè in iudicijs periculisquè tractata est, vt
 propè nouo quodam, & inusitato genere dicendi. Quod
 si mihi à vobis tribui concedique sentiam; perficiam pro-
 fectò, vt hunc Aul. Licinium non modo non segregan-
 dum, cum sit ciuis, à numero ciuium, verum etiam si
 non esset, putetis adsciscendum fuisse. Nam vt primum
 ex pueris excessit Archias, atque ab ijs artibus, quibus
 ætas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scri-
 bendi studium contulit; primum Antiochiæ (nam ibi
 natus est loco nobili, & celebri quondam vrbe & copiosa,
 atque eruditissimis hominibus, liberalissimisque studijs
 affluentibus)

affluent) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria contigit. Post in ceteris Asiae partibus, cunctaque Graecia, sic eius aduentus celebratur, ut famam ingenij expectatio hominis, expectationem ipsius aduentus admirationeque superaret. Erat Italia tunc plena Graecorum artium ac disciplinarum; studiaque haec & in Latio vehementium tum celebrantur, quam nunc iisdem in oppidis; & hic Romae propter tranquillitatem Republicae non negligebantur. Itaque hunc & Tarentini, & Rhegini, & Neapolitani ciuitate, ceterisque praemijs donarunt, & omnes qui aliquid de ingenijs poterant indicare, cognitione atque hospitio dignum existimarunt. Hac tanta celeritate fama cum esset iam absentibus notus, Romam venit, Mario Consule & Catulo. Nactus est primum Consules eos, quorum alter res adscribendum maximas, alter cum res gestas, tum etiam studium atque aures adhibere posset. Statim Luculli, cum praetextatus etiam tum Archias esset, eum domum suam receperunt. Sed enim hoc non solum ingenij ac litterarum, verum etiam naturae atque virtutis fuit, ut domus, quae huius adolescentiae prima fuerit, eadem esset familiarissima senectuti. Erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico, & eius Pio filio; audiebatur à M. AEmilio, vivebat cum Quin. Catulo, & patre & filio; à Lucio Graeco colebatur; Lucullos vero & Drusum & Octavios, & Catonem, & totam Hortensiorum domum deiviam consuetudine cum teneret, afficiebatur summo honore, quod cum non solum colebant, qui aliquid percipere, aut audire studebant, verum etiam si qui forte simulabant. Interim satis longo intervallo cum esset cum

L. Lucullo in Ciliciam profectus, & cum ex ea prouincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracliam, que cum esset ciuitas æquissimo iure ac fœdere, adscribise in eam ciuitatem uoluit: idquæ cum ipse per se dignus putaretur, tum auctoritate & gratia Luculli ab Heracliensibus impetravit. Data est ciuitas Siluani lege & Carbonis, si qui fœderatis ciuitatibus adscriptis fuissent: se eum cum lex ferebatur in Italia domicilium habuissent, & si sexaginta diebus apud Prætorem essent professi. Cum hic domicilium Romæ multus iam annos haberet, professus est apud prætorem Quint. Metullum familiarissimum suum. Si nihil aliud nisi de ciuitate ac lege dicimus, nihil dico amplius; causa dicta est. Qui enim horum infirmari Gracche potest? Heracliane esse eum adscriptum negabis? Adest vir summa auctoritate & religione, & fide Marc. Lucullus, qui se non opinari, sed scire: non audiuisse: sed uidisse: non interfuisse, sed egisse dicit. Adsunt Heraclenses Legati, nobilissimi homines qui huius iudicij causa, cum mandatis & cum publico testimonio uenerunt, qui hunc adscriptum Heraclensem dicunt. Hic tu tabulas desiderat Heraclensium publicas, quas Italico bello incenso tabulario interiisse scimus omnes. Est ridiculum, ad ea quæ habemus, nihil dicere; querere quæ habere non possumus: & de hominum memoria tacere: litterarum memoriam flagitare. Et cum habeat amplissimi viri religionem, integerrimi municipij iusturandum, fidemquæ, ea quæ deprauari nullo modo possunt, repudiare: tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare. At domicilium Romæ non habuit is, qui tot anni ante ciuitatem datam, sedem omnium rerum

rerum ac fortunarum suarum Romæ collocavit, At non est professus. Imò verò ijs tabulis professus; quæ sola ex illa professione, Collegioque Prætozem obtinet publicarum tabularum auctoritatem. Nam cum Appij tabulæ negligentius asservatæ dicerentur, Gabinij, quàm diu incolumis fuit, leuitas, post damnationem, calamitas, omnem tabularum fidem resignasset: Metellus homo sanctissimus modestissimisque omnium tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum Prætozem, & ad iudices veniret, & vnus nomini litura se commotum esse dixerit. His igitur tabulis nullam lituram in nomen A. Licinij videtis. Quæ cum ita sint, quid est quod de eius ciuitate dubitetis, præsertim cum alijs quoque in ciuitatibus fuerit adscriptus? Et enim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis, gratuito ciuitatem in Græcia homines impetiebantur: Rheginos credo, aut Locenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod Scenicis artificibus largiri solebant, id huic summa ingenij præditi gloria noluisse? Quid cum cæteri non modo post ciuitatem datam, sed etiam post legem Papiam, aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepserunt, hic qui nec vititur quidem illis, in quibus est scriptus, quod semper se Heracliensem esse voluit, reijciatur? Census nostros requiris scilicet. Est enim obscurum proximis Consoribus, hunc cum clarissimo Imperatore L. Lucullo, apud exercitum fuisse: superioribus, cum eodem Quæstore fuisse in Asia: primis Iulio & Crasso, nullam populi partem esse censam. Sed quoniam census non ius ciuitatis confirmat, ac tantummodo indicat eum qui sit census, ita se iam tum gessisse pro ciue ijs tempo-

ribus, quæ tu criminaris, ne ipsius quidem iudicio in
 ciuum Roman. iure esse versatum. Et testamentum sæ-
 pè fecit nostris legibus, & adiit hæreditates ciuum Rom.
 & in beneficijs ad ararium delatus est à L. Lucullo Præ-
 zore, & Consule. Quare argumenta, si qua potes, nun-
 quam enim hic, neque suo neque amicorum iudicio re-
 uincetur. Queres à nobis Gracche, cur tantoperè hoc ho-
 mine delectemur? quia suppeditat nobis ubi & animus
 ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures conuicio de-
 fessa conquiescant. An tu existimas, aut suppetere no-
 bis posse quod quotidie dicamus, in tanta varietate re-
 rum, nisi animos nostros doctrina excollamus? aut ferre
 animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrina ea-
 dem relaxemus: Ego verò fateor me his studijs esse de-
 ditum, ceteros pudeat, si quis se ita literis abdiderunt;
 ut nihil possint ex his, neque ad communem afferre fru-
 ctum, neque in aspectum lucemq; proferre. Me autem quid
 pudeat, qui tot annos ita viuo, Iudices, ut ab illis nullo
 me vnquam tempore aut commodum, aut otium meum
 abstraxerit, aut voluptas auocarit, aut denique somnus
 retardarit. Quare quis tandem me reprehendat, aut
 quis mihi iure succenseat, si quantum ceteris ad suas
 res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebra-
 ndos, quantum ad alias voluptates, & ad ipsam requiem
 animi, & corporis, conceditur temporis: quantum alij
 tribuunt tempestiujs conuiujs, quantum denique aleæ,
 quantum pile, tantum mihi egomet ad hæc studia re-
 colenda sumsero. Atque hoc eo mihi concedendum est
 magis, quòd ex his studijs hæc quoque crescit oratio, &
 facultas: quæ quantacunque in me est, nunquam amico-

rum periculis desuit. Quae si cui leuior videtur, illa quidem certè quae summa sunt, ex quo fonte hauriam ser-
uio. Nam nisi multorum præceptis, multisquè litteris
mibi ab adolescentia suasissem, nihil esse in vita magno-
pere expetendum, nisi laudem atque honestatem: in ea
autem persequenda omnes cruciatu corporis, omnia peri-
cula mortis atq; exilij, parui esse ducenda: nunquam me
pro salute vestra in tot ac tantas dimicationes, atque in
hos profligatorum hominum quotidianos impetus obie-
cissim. Sed pleni omnes sunt libri plene sapientum voces,
plena exemplorum vetustas: quae tacerent in tenebris om-
nia, nisi litterarum lumen accederet. Quàm multas no-
bis imagines non solum ad intuendum, verum etiam ad
imitandum, fortissimorum virorum expressas, scripto-
res, & Graeci, & Latini reliquerunt? Quas ego mihi
semper, in administranda Republica proponens, animam,
& mentem meam ipsa cogitatione hominum excellen-
tium conformabam. Queret quispiam, quid? illi ipsi
summi viri, quorum virtutes litteris prodita sunt, ista-
ne doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt?
Difficile est hoc de omnibus confirmare: sed tamen est
certum, quid respondeam. Ego multos homines excel-
lenti animo, & virtute fuisse, & sine doctrina, naturæ
ipsius habitu propè diuino per seipsos, & moderatos, &
graves extitisse fateor. Etiam illud adiungo, sepius ad
laudem atque virtutem naturam sine doctrina, quàm si-
ne natura valuisse doctrinam. Atque item ego contem-
do, cum ad naturam eximiam atque illustrem accesseris
ratio quaedam, confirmatioque doctrina: tum illud, ne-
scio quid præclarè ac singulare solere existere. Ex hoc esse
hunc

hunc numero, quem patres nostri viderunt, diminuta
 hominem Africanum: Ex hoc Caium Laliium, Lucium
 Furium, modestissimos homines, & continentissimos. Ex
 hoc, fortissimum virum, & illis temporibus doctissimum,
 M. Catonem illum senem: qui profectò, si nihil ad per-
 cipiendam colendamque virtutem literis adinuarentur,
 nunquam se ad earum studium contulissent. Quòd si non
 hic tantum fructus ostenderetur, & si ex his studijs dele-
 ctatio sola peteretur, tamen, ut opinor, hanc animam ad-
 uersionem humanissimam ac liberalissimam indicaretis.
 Nam cetera neque temporis sunt, neque aetatum omni-
 um, neque locorum. Hæc studia adolescentiam alunt, se-
 nectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis persua-
 sionem ac solatium præbent, delectant domi, non impedi-
 unt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.
 Quòd si ipsi hæc neque attingere, neque sensu nostro
 gustare possemus; tamen ea mirari deberemus, etiam
 cum in alijs videremus. Quis nostrum animo tam agresti
 ac diro fuit, ut Rosci morte nuper non commoueretur?
 qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellentem
 artem ac venustatem, videbatur omninò mori non de-
 buisse. Ergo ille corporis motu tantum amorem sibi con-
 ciliabat à nobis omnibus; nos animorum incredibiles mo-
 zus, celeritatemque ingeniorum negligemus? Quoties ego
 hunc Archiam vidi Iudices (vtar enim vestra benigni-
 tate, quoniam me in hoc nouo genere dicendi tam dili-
 genter attenditis) quoties ego hunc vidi, cum litteram
 scripsisset nullam, magnum numerum optimorum ver-
 suum de his ipsis rebus quæ tum agerentur, dicere ex
 tempore? Quoties reuocatum eandem rem dicere com-
 mutatis

mutatis verbis atque sententijs? Quæ verò accurate cogitæque scripsisset, ea sic vidi probari, vt ad veterum scriptorum laudem perueniret. Hunc ego non diligam, non admirer? non omni ratione defendendum putem? At qui sic à summis hominibus, eruditissimisque accepimus: ceterarum rerum studia, & doctrina, & præceptis, & arte constare: Poetam natura ipsa valere, & mentis viribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari. Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat Poetas, quòd quasi Deorum alioquo dono atque munere commendati nobis esse videantur. Sit igitur, Iudices, sanctum apud vos humanissimos homines, hoc Poetæ nomen, quod nulla vnquam barbaria violauit. Saxa & solitudines voce respondent, bestiae sæpè immanes cantu fleuntur atque consistunt: nos instituti rebus optimis, non Poetarum voce moueamur? Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum: Chij suum vendicant. Salaminij repetunt. Smyrnaei verò suum esse confirmant. Itaque etiam delubrum eius in vrbe dedicarunt. Permulti alij prætereà pugnant inter se atque contendunt. Ergo illi alieni, quia Poeta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc virum, qui & voluntate, & legibus noster est, repudiabimus? præsertim cum omne olim studium atque omne ingenium contulerit Archias ad populi Romani gloriam laudemque celebrandam. Nam & Cymbricas res adulescens attigit, & ipsi illi Caio Mario, qui durior ad hæc studia videbatur, iucundus fuit. Neque enim quisquam est tam auersus à Musis, qui non mandari versibus æternum suorum laborum facillè præconium patiatur. Temistoclem illum summum Athenis virum dixisse

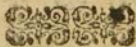
aiunt, cum ex eo quæretur, quod ἀρετή, aut cuius
 vocem libentissime audiret: eius à quo sua virtus opti-
 mē prædicaretur. Itaque Marius ille item ex imē L. Plo-
 zium dilexit, cuius ingenio putabat ea quæ gesserat pos-
 se celebrari. Mithridaticum verò bellum magnum atque
 difficile, & in multa varietate, terra, marique versatum,
 totum ab hoc expressum est. Qui libri non modò Luc.
 Lucillum fortissimum, & clarissimum virum, verum
 etiam populi Romani nomen illustrent. Populus enim
 Romanus aperuit, Lucullo imperante, Pontum & re-
 gijs quondam opibus, & ipsa natura regionis vallatum.
 Populi Romani exercitu, eodem duce, non maxima
 manu, innumerabiles Armeniorum copias fudit. Po-
 puli Romani laus est, vibem amicissimam Cyziceno-
 rum, eiusdem consilio, ex omni impetu regio, ac totius
 bellioræ ac faucibus creptam esse atque conservatam. No-
 stra semper feretur & præditabitur, Lucio Lucullo di-
 micante, cum interfectis ducibus depressa hostium clas-
 sis, & incredibilis apud Tenedon pugna illa navallis,
 Nostra sunt trophæa, nostra monumenta, nostri trium-
 phi. Quare quorum ingenijs hæc feruntur, ab ijs Po-
 puli Romani fama celebratur. Carus fuit Africano su-
 periori noxter Ennius, itaque etiam in sepulchro Scipio-
 num putatur is esse constitutus è maiore. At ijs lau-
 dibus certè non solum ijs qui laudantur. sed etiam Po-
 puli Romani nomen ornatur. In cælum huius proavus
 Cato tollitur: magnus honos populi Romani rebus ad-
 iungitur. Omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvi,
 non sine communi omnium nostrum laude decorantur. Er-
 go illum, qui hæc fecerat, Rudium homines maiores no-

Viri in ciuitatem receperunt : nos hunc Heracliensem , multis ciuitatibus expetitur , in hac autem legibus constitutum de nostra ciuitate eijciemus ? Nam si quis minorem glorie fructum putat ex Gracis versibus percipi , quam ex Latinis , vehementer errat : propterea quod Græca leguntur in omnibus serè gentibus : Latina suis finibus , exiguis sanè continentur . Quare si res ea , quas gessimus , orbis terre regionibus definiuntur : cupere debemus , quò manuum nostrarum tela peruenierint , eodem gloriam famamque penetrare . Quòd cum ipsis populis , de quorum rebus scribitur hæc amola sunt : tum ijs certè , qui de vita glorie causa dimicant , hoc maximum , & periculis incitamentum est , & laborum . Quam multos Scriptores rerum suarum Magnus ille Alexander secum habuisse dicitur ? Atq; is tamen cùm in Sigæo ad Achillis tumulum adstitisset , ò fortunate , inquit , adolescens , qui tuæ virtutis Homerum præconem inuenieris . Et verè . nam nisi illas extitisset illa , idem tumulus , qui corpus eius contexerat ; nomen etiam obruisset . Quid ? noster hic Magnus , qui cum virtute fortunam adæquauit , nonne Theopancem Mytilenæum , scriptorem rerum suarum in concione militum ciuitatem donauit ? & nostri illi fortes viri , sed rustici ac milites , dulcedine quadam gloriæ commoti , quasi participes eiusdem laudis , magno illud clamore approbarunt ? Itaque credo , si ciuis Romanus Archius legibus non esset , vt ab aliquo Imperatore ciuitate donaretur , perficere non potuit . Sylla cùm Hispanos , & Gallos donaret , credo hunc petentem repudiasset ; quem nos in concione vidimus , cùm ei libellum malus Poeta de populo subiecisset , quòd epigram-

ma in eum fecisset, tantummodò alternis versibus longiusculis, statim ex his rebus quas tunc vendebat, iuberet ei præmium tribui sub ea conditione, ne quid postea scriberet. Qui sedulitatem mali Poetæ duxerit aliquo tamen præmio dignam, huius ingenium, & virtutem in scribendo, & copiam non expetisset? Quid? à Quinto Metello Pio familiarissimo suo, qui civitate multos donavit, neq; per se, neq; per Lucullos, impetravisset? qui præsertim vsque eò de suis rebus scribi cuperet, ut etiam Corduba Martis Poetis, pingue quiddam sonantibus atque peregrinum, tamen aures suas dederet. Neque enim est hoc dissimulandum, quod obscurari non potest, sed præ nobis ferendum: trahimur omnes laudis studio, & optimus quisque maxumè gloria ducitur: Ipsi illi Philosophi etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suam inscribunt, in eò ipso, in quo prædicationem nobilitatemque despiciunt, prædicare se, ac nominari volunt. Dec. quidem Brutus, summus ille vir, & Imperator, Atty amicissimi sui carminibus, templorum, ac monumentorum aditus exornavit suorum. Jam verò ille, qui cum Aetolis Ennio comite bellavit, Fulvius, non dubitavit Martis manubias Musis consecrare. Quare in qua Urbe Imperatores propè armati, Poetarum nomen, & musarum delubra coluerunt, in ea non debent rogati Iudices à Musarum honore, & à Poetarum salute abhorrere. Atque ut id libentius faciatis, iam me vobis, Iudices, inducabo, & de meo quodam amore gloriae, nimis acris fortasse, vertuntamen honesto, vobis confitebor. Nam quas res nos in Consulatu nostro vobiscum simul, pro salute huius Urbis atq; Imperij, & pro

vita ciuium, proq; vniuersa Repub. gessimus, attingit hic versibus atque inchoauit. quibus auditis, quod mihi magna res, & iucunda visa est, hunc ad perficiendum hortatus sum. Nullam enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat, præter hanc laudis, & gloria: que quidem detracta, iudices, quid est quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tum breui, tantis nos laboribus exerceamus? Certè si nihil animus præsentiret in posterum, & si quibus regionibus vitæ spacium circumscriptum est, hæc omnes cogitationes terminaret suas, neque tantis se laboribus frangeret, neque tot curis vigiliisque angeretur, neque toties de vitæ ipsa dimicaret. Nunc vsidet quedam in optimo quoq; virtus, quæ noctes & dies animum gloriæ stimulis concitat atque admonet, non cum vitæ tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adaquandam. An verò tam parui animi videamur esse omnes, qui in Republica atque in his vitæ periculis laboribusque versamur, vt cum vsque ad extremum spacium nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur? An cum Statuas & imagines, non animorum simulacra, sed corporum, studiosè multi summi homines reliquerunt, consiliorum relinquere, ac virtutum nostrarum effigiem non multò malle debemus, summus ingenijs expressam & politam? Ego verò omnia quæ gerebamus iam tum ingerendo spargere me ac diffeminare arbitrabar, in orbis terræ memoriam sempiternam. Hæc verò siue à meo sensu post mortem absutura est, siue vt sapientissimi homines putauerunt, ad aliquam animi

mei partem pertinebit, nunc quidem certè cogitatione quadam, speque delector. Quare conseruate, Iudices, hominem pudore eo, quem amicorum studijs videtis comprobari, tum dignitate, tum etiam venustate: ingenio autem tanto, quantum id conuenit existimari, quod à summorum hominum ingenijs expetitur esse videatis. Causa verò eiusmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quæ cum ita sint, petimus à vobis, Iudices, si qua non modo humana, verum etiam diuina in tantis negotijs commentatio debet esse: vt eum qui vos, qui vestros Imperatores, qui populi Romanæ res gestas semper ornavit, qui etiam his recentibus nostris, vestrisquè domesticis periculis, æternum se testimonium laudum daturum esse profitetur: quique est eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti atque dicti: sic in vestram fidem accipiatis, vt humanitate vestra lenatus potius, quàm acerbitate violatus esse videatur. Quæ de causa pro mea consuetudine, breuiter, simpliciterquè dixi, Iudices, ea confido probata esse omnibus. Quæ non fori, neque iudiciali consuetudine, & de hominis ingenio, & communiter de meo atque ipsius studio locutus sum, ea Iudices à vobis spero esse in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certè scio.

ORATIO
 PRO
 M. MARCELLO.

DIVTVRNI silentij P. C. quo eram his temporibus vsus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim vercundia, finem hodie nus dies attulit: idemq; initium quae vellem, quaeq; sentirem, meo pristino more dicendi. tantam enim mansuetudinem, tam iniustatam, inauditamq; clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium, modum, tam deniq; incredibilem sapientiam, ac penè diuinam, tacitus nullo modo praeterire possum. M. enim Marcello vobis P. C. Reique publicae reddito, nō solum illum, sed meam etiam vocem & auctoritatem, & vobis, & Reip. conseruatam ac restitutam puto dolebam enim P. C. ac vehementer angebar: cum viderem virum talem qui in eadem causa in quo ego fuisset; non in eadem esse fortuna. nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam; versari mei in vestro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore studiorum, ac laborum meorum, quasi quodam socio à me, & comite distracto. ergo, & mihi mea pristina vita consuetudinem C. Caesar interclusam aperuisti; & his omnibus ad bene de omni Rep.

*sperandum, quasi signum aliquod sustulisti. intellectum est enim mihi quidem in multis, & maxime in meipso, sed paulo ante in omnibus, cum M. Marcellum Senatui, populoque Rom. Reique pub. concessisti, commemoratis praesertim etiam offensionibus: te auctoritatem huius ordinis dignitateque Reipub. tuis vel doloribus, vel suspicionibus anteferre. Ille quidem fructum omnis anteactae vitae hodierno die maximum cepit, cum summo consensu Senatus, tum praeterea iudicio tuo grauissimo, & maximo. ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria est vere fortunatus ille, cuius ex salute non minor penè ad omnes, quam ad illum ventura sit letitia peruenerit quod ei quidem merito atque optimo iure contingit, quis enim est illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut vlllo genere laudis praestantior? Nullius tantum est flumen ingenij; nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaque copia, quae non dicam exornare, sed enarrare C. Caesar res tuas gestas possit, tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua; nullam in his esse laudem amplioem, quam eam, quam hodierno die consecutus es. Soleo saepe ante oculos ponere, idque libenter crebris vsurpare sermonibus: omnes nostrorum Imperatorum, omnes exterarum gentium, potentissimorumque populorum, omnes clarissimorum regum res gestas. cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numero praeliorum, nec varietate regionum, nec celeritate consiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri. nec verò coniuuētissimas terras citius cuiusquam passibus potuisse peragrari, quam tuis non
dicam*

dicam cursibus, sed victorijs illustrata sunt. quae quidem ego nisi ita magna esse fateor, vt ea vix cuiusquam mens, aut cogitatio capere possit, amens sim. sed tamen sunt alia maiora: nam bellicas laudes solent quidam extenuare verbis; easque detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriae sint Imperatorum: & certè in armis, militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classet, commeatus, multum iuuant. maximam verò partem quasi suo infortunata sibi vendicat: & quicquid prosperè gestum est, id penè omne ducit suum. At verò huius gloriae C. Caesar, quam es paulò antè adeptus, socium habes neminem. totum hoc, quantuncunque est: quod certè maximam est: totum inquam tuum est, nihil tibi ex ista laude Centurio, nihil Praefectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. quin etiam illa ipsa rerum humanorum domina fortunata in istius se societatem gloria non offert. tibi cedit, tuam esse totam, & propriam fatetur. numquam enim temeritas cum sapientia commiscetur: nec ad consilium casus admittitur. Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes. Sed tamen ea viciisti: quae & naturam & conditionem, vt vinci possent. habebant. nulla est enim tanta vis, tanta copia, quae non ferro, ac viribus debilitari, frangique possit. Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, virtute praestantem non modò extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem: haec qui faciat, non ego cum summis viris comparo: sed simillimum Deo iudi-

co. Itaque C. Caesar bellicæ tuæ laudes celebrabuntur illæ quidem non solum nostris, sed penè omnium gentium literis, atq; linguis; neque vlla vnquam ætas de tuis laudibus conticescet, sed tamen eiusmodi res, nescio quomodo, etiam dum audiuntur, aut dum leguntur, obstrepi clamore militum videntur, & turbarum sono. at verò cum aliquid clementer, mansuetè, iustè, moderatè, sapienter factum, in iracundia præsertim, quæ est inimica consilio, & in victorie, quæ natura insolens, & superba est; aut audimus, aut legimus; eo studio incendimur; non modò in gestis rebus, sed etiam in fictis; ut eos sæpè, quos nunquam vidimus, diligamus. te verò, quem præsentem intuemur; cuius mentem, sensuque, & os ceruimus; ut quicquid belli fortuna reliquum Reipub. fecerit, id esse saluum velit; quibus laudibus efferemus? quibus studiis prosequemur? qua benevolentia complectemur? parietes medius fidius C. Caesar, ut mihi videtur, huius curiæ tibi gratias agere gestiunt; quod breui tempore futura sit illa auctoritas in his maiorum suorum & suis sedibus, Equidem cum M. Marcelli viri optimi, & commemorabili pietate ac virtute præditi lachrymas modo vobiscum viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria effodit. quibus tu etiam mortuis M. Marcelli conseruato, dignitatem suam reddidisti; nobilissimamque familiam, iam ad paucos redactam, penè ab interitu vendicasti. hunc tu igitur diem tuis maximis & innumerabilibus gratulationibus iure antepones. hæc enim res vnius est propria Cæsaris, cæteræ duce te gestæ magnæ illæ quidem; sed tamen multo magnoquè comitatu. huius autem res tu idem dux es, & comes; quæ quidem
 tanta

zanta est : vt nulla sicut trophæis , monumentisque tuis
 allatura sit finem ætas , nihil enim est opere , aut manu-
 factum , quod aliquando non conficiat , & consumat ve-
 tustas : at verò hæc tua iniustitia , & lenitas animi florescet
 quotidie magis : ita vt quantum operibus tuis diutur-
 nitas detrahet : tantum asserat laudibus , & cæteros , qui-
 dem omnes victores bellorum ciuiliū , iam antè pieta-
 te , & misericordia viceras : hodierno verò die te ipsum
 vicisti . vereor vt hoc , quod dicam , non perinde intelligi
 auditu possit : atque ego ipse cogitans sentio . ipsam victo-
 riam vicisse videris : cum ea ipsa , quæ illa erat adepta ,
 victis remisisti . nam cum ipsius victoriæ conditione iu-
 re omnes victi occidissetis ; clementiæ tuæ iudicio con-
 seruati sumus . rectè igitur vnus inuitus es ; à quo etiam
 ipsius victoriæ conditio , visquæ deuicta est . atque hoc C.
 Cæsaris iudicium P. C. quàm latè pateat , attendite om-
 nes enim qui ad illa arma fato sumus nescio quo Reipub.
 misero funestoquæ compulsus , & si aliqua culpa tenemur
 erroris humani , à scelere certè liberati sumus : nam cum
 M. Marcellum deprecantibus vobis , Reipub. conserva-
 uit , memet mibi , & idem Reip. nullo deprecante ; reli-
 quos amplissimos viros , & sibi ipsis , & patriæ reddidit
 quorum & frequentiam , & dignitatem hoc ipso in con-
 fessu videtis , non ille hostes induxit in curiam , sed indi-
 cauit à plerisque ignoratione potius , & falso atque inani
 metu , quàm cupiditate , aut crudelitate ciuile bellum
 esse susceptum . quo quidem in bello semper de pace
 agendum , audiendumquæ esse putari : semperq; dolui nō
 modò pacem , sed orationem etiam ciuium pacem effla-
 gitantium repudiari , neque enim ego illa , nec vlla vn-

quam secutus sum arma ciuilia: semperque mea consilia
 pacis, & togæ sociæ, non belli, atque armorum fuerunt.
 hominem sum secutus priuato officio, non publico: tan-
 tumque apud me gratianimi fidelis memoria valuit, ut
 nulla non modo cupiditate, sed ne spe quidem, prudens
 & sciens, tanquam ad interitum ruerem voluntarium.
 quod quidem meum consilium minimè obscurum fuit.
 nam & hoc in ordine integrare, multa de pace dixi, &
 in ipso bello eadem etiam cum capitis mei periculo sen-
 si, ex quo nemo erit, tam iniustus rerum estimator, qui
 dubitet, quæ Cæsaris voluntas de bello fuerit, cum pacis
 auctores conseruandos statim censuerit, cateris fuerit
 iratior. Atque id minus mirum videtur fortassè
 tum, cum esset incertus exitus, & anceps fortuna belli.
 qui verò victor, pacis auctores diligit, is profecto de-
 clarat, maluissese non dimicare, quam vincere. At-
 que huius quidem rei M. Marcello sum testis: no-
 stri enim sensus, ut in pace semper, sic tum etiam in
 bello congruebant. quoties ego sum, & quanto cum
 dolore vidi? cum insolentiam certorum hominum,
 tum etiam ipsius victoriæ ferocitatem extimescentem?
 quo gratur tua liberalitas C. Cæsar nobis, qui illa vidi-
 mus, debet esse. non enim iam causæ sunt inter se, sed
 victoriæ comparandæ: vidimus tuam victoriam præ-
 liorum exitu terminatam, gladium vagina vacuum
 in vrbe non vidimus. quos amissimus ciues, eos Mar-
 tis vis perculit, non ira victoriæ; ut dubitare debeat
 nemo, quin multos, si fieri posset, C. Cæsar ab inferis ex-
 citaret: quoniam ex eadem acie consruat, quos potest.
 alterius verò partis nihil amplius ego dicam, quam

id, quod omnes verebatur nimis iracundam futuram
 fuisse victoriam. quidam enim non modò armatis, sed
 interdum etiam ociosis minabantur; nec quid quisque
 sensisset, sed ubi fuisset, cogitandum esse dicebant, ut
 mihi quidem videbantur dii immortales, etiam si pœ-
 nas à populo Romano ob aliquod delictum expetue-
 rint: qui civile bellum tantum, & tam luctuosum exci-
 tauerint: vel placati iam, vel etiam satiati aliquando
 omnem spem salutis ad clementiam victoris. & sapien-
 tiam contulisse. Quare gaude tuo isto tam excellenti bo-
 no, & fruiere cum fortuna, & gloria, tum etiam natu-
 ra & moribus tuis. ex quo quidem maximus est fructus,
 iucunditasque sapienti. cetera cum tua recordabere, &
 si per sepe virtuti, tamen plerunque felicitati tue congra-
 tulabere. de nobis, quos in Repub. tecum simul saluos
 esse voluisti, quoties cogitabis, quæ non modò summa
 bona, sed nimirum audebo vel sola dicere. tantum est
 enim splendor in laude vera: tanta in magnitudine ani-
 mi, & consilij dignitas: ut hæc à virtute donata, cetera
 à fortuna commodata esse videantur, noli igitur in con-
 seruandis bonis viris defatigari, non cupiditate aliqua
 præsertim, aut prauitate aliqua lapsis, sed opinione of-
 ficij stulta fortasse, certè non improba, & specie quadam
 reipublica. non enim culpa vlla tua est: si te aliqui ti-
 muerunt: contraque summa laus, quod plerique minimè
 timendum fuisse senserunt. Nunc venio ad grauissimam
 querelam, & atrocissimam suspicionem tuam: quæ non
 tibi ipsi magis, quam cum omnibus ciuibus, tum má-
 ximè nobis, qui à te conseruati sumus. prouidenda est.
 quam etsi spero esse falsam: nunquam tamen verbi ex-

renuabo tua enim cautio nostra cautio est. ut si in al-
 terutro peccandum sit malim videri nimis timidus,
 quam parum prudens. sed quisnam iste tam demens
 qui tidi scilicet insidiaretur? de tuis ne? tametsi qui
 magis sunt tui: quam quibus salutem insperantibus
 reddidisti? an ex eo numero, qui vna tecum fuerunt? non
 est incredibilis tantus in illo furor: ut quo duce omnia
 summa sit adeptus huius vitam non anteponat sua. At
 situs nihil cogitans sceleris: cauendum est, ne quid ini-
 mici; qui? omnes enim, qui fuerunt, aut sua pertinacia
 vitā amiserunt: aut tua misericordia retinuerunt: ut
 aut nulli supersint de inimicis: aut qui supersuerunt,
 amicissimi sint sed tamen, cum in animis hominum tan-
 ta latebra sint, & tanti recessus: augeamus sanè suspi-
 cionem tuam: simul enim augebimus & diligentiam, nam
 quis est omnium tam ignarus rerum, tam rudis in repu-
 blica, tam nihil vnquam nec de sua, nec de communi sa-
 lute cogitans? qui non intelligat tua salute, contineri su-
 am? & ex vnus tui vitam pendere omnium? Equidem
 dies noctesque de te, ut debeo, cogitans, casus diuntaxat
 humanos, & incertos euentus valetudinis, & natura cō-
 munitatis fragilitatem extimesco: dolesque cum Resp. im-
 mortalis esse debeat: tam in vnus mortalis anima con-
 sistere. si verò ad humanos casus, incertosque euentus
 valetudinis sceleris etiam accedat, insidiarumque con-
 sensu: quem deum, etiam si cupiat, epitulari posse Rei-
 pub. credamus? omnia sunt excitanda tibi C. Caesar vni:
 que iacere sentis belli ipsius impetu, quod necesse fuit,
 percussa, atque prostrata: constituenda iudicia: reuo-
 canda fides: comprimendæ libidines: propagandæ
 sobo-

soboles: omnia, quæ delapsa iam fluxerunt: seueris legibus vincienda sunt. non fuit recusandum in tanto ciuili bello tantoque animorum ardore & armorum. quin quassata Respubl. quicumque belli euentus fuisset, multa perderet, & ornamenta dignitatis, & præsidia stabilitatis suæ: multaque vterque dux faceret armatus: quæ idem togatus fieri prohibuisset: quæ quidem tibi nunc omnia belli vulnera sananda sunt: quibus præter te mederi nemo potest. Itaque illam tuam præclarissimam, & sapientissimam vocem inuitus audiui: satis te diu vel natura vixisse. vel gloria. satis si ita vis natura fortasse; addo etiam, si placet gloria at quod maximum est, patriæ certè parum. quare omitte quæso istam doctorum hominum in condemnanda morte prudentiam: noli nostro periculo sapiens esse. sæpè enim venit ad aures meas te idem istud nimis crebro dicere: satis te tibi vixisse credo: sed tùm id audirem, si tibi soli viueres, aut si tibi etiam soli natus esse: nunc cum omnium salutem ciuium, cunctamque Rempub. res tuæ gestæ complexæ sint, tantum habes à perfectione maximorum operum, vt fundamenta, quæ cogitas, nondum ieceris. Hic tu modum vitæ tuæ, non salute Reipubl. sed æquitatis animi definies? quid? si istud, ne gloriæ quidem tuæ satis est? cuius te esse audissimum, quamuis sis sapiens, non negabis. parum ne igitur, inquires gloriam magnam relinquemus? imò verò alijs quamuis multis, satis: tibi vni parum. quic quid enim est, quamuis amplum sit, id certè parum est, tùm, cum est, aliquid amplius, quod si rerum tuarum immortalium C. Cesar hic exitius futurus fuit, vt deuisis aduersarijs

Rempub. in eo statu relinqueret. in quo nunc est : vide
 quæso ne tua diuina virtus admirationis plus sit habi-
 tura, quam gloriæ . siquidem gloria est illustris, ac per-
 uagata multorum, & magnorum vel in suos ciues, vel
 in patriam, vel in omne genus hominum fama merito-
 rum . hæc igitur tibi reliqua pars est : hic restat actus : in
 hoc celebrandum est ; vt Rempublicam constitutas. eaq;
 tu inprimis composita, summa tranquillitate, & ocio
 perfruaris . Tu te si vales, cum & patria quod debes,
 solueris, & naturam ipsam expleueris satietate viuen-
 di . satis vixisse dicito, quid enim est omnino hoc ipsum
 diu, in qua est aliquid extremum? quod cum venerit,
 omnis voluptas præterita pro nihilo est, quia postea
 nulla futura sit. quanquam iste tum animum nunquam
 his angustijs, quas natura nobis ad viuendum dedit,
 contentus fuit, semper immortalitatis amore flagrauit.
 nec verò hæc tua vita dicenda est . quæ corpore & spiri-
 tu continetur : illa, inquam, illa vita est tua, Cæsar,
 quæ vigeat memoria sæculorum omnium, quam poste-
 rius alet quam ipsa aternitas semper intuebatur . huic tu
 inseruias, huic te ostenses oportet. quæ quidem quæ mire-
 tur : iam pridem multa habet : nunc etiam quæ laudes
 expectat . obstupescunt posteri certè Imperia, Prouin-
 cias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innummera-
 biles, incredibiles victorias, monumenta, munera, trium-
 phos, audientes, & legentes tuos, sed nisi hæc vrbi sta-
 bilita tuis consilijs, & institutis erit, vagabitur modò
 nomen tuum longè, atque latè : sedem quidem stabilem,
 & domicilium certum non habebit . Erit inter eos etiam,
 qui nascentur, sicut inter nos fuit, magna dissensio : cum

alij laudibus ad cælum res tuas gestas efferent, alij for-
 tasse aliquid requirent, idque vel maximum: nisi bellū
 ciuile incendium salute patriæ restinxeris, vt illud fati
 fuisse videatur, hoc consilij, serui igitur ijs etiam iudi-
 cibus: qui multis post seculis de te iudicabunt. & qui-
 dem haud scio, an incorruptius quàm nos. nam & sine
 amore, & sine cupiditate, & rursus sine odio, & sine
 inuidia iudicabunt. id autem etiam si tunc ad te, vt qui-
 dam falso putant, non pertinebit: nunc certè pertinet,
 te esse talem, vt tuas laudes obscuratura nulla vnquam
 fit obliuio. Diuersæ voluntates ciuium fuerunt, distra-
 ctæque sententiæ, non enim consilijs solùm, & studijs,
 sed armis etiam, & castris dissidebamus. erat autem ob-
 scuritas quadam: erat certamen inter clarissimos duces?
 multi dubitabant, quid optimum esset: multi quid sibi
 expediret: multi quid diceret: nonnulli etiam quid lice-
 ret. *perfunctæ Resp.* est hoc misero, fatalique bello: vi-
 cit is, qui non fortuna inflammaret odium suum, sed bo-
 nitate leniret: neque omnes, quibus iratus esset, eosdem
 etiam exilio aut morte dignos iudicaret. arma ab alijs
 posita ab alijs erepta sunt. ingratus est iniustusq; ciuis:
 qui armorum periculo liberatus. animum tamen reti-
 net armatum: vt etiam ille sit melior, qui in acie ceci-
 dit: quàm qui in causa animam profudit, quæ enim per-
 tinacia quibusdam, eodem alijs constantia videri po-
 test: sed quia tam omnis fracta dissensio est armis, &
 extincta æquitate victoris: restat vt omnes vnū ve-
 lint, qui habent aliquid non solùm sapientiæ, sed etiam
 sanitatis, quia nisi te C. Cæsar saluo, & in ista sententia,
 qua cūq; antea, tum hodie vel maximè vsus es, manens-

te, salui esse non possumus. Quare omnes te, qui hæc sal-
 ua esse volumus, & hortamur, & obsecramus: ut vite;
 ut saluti tue consulas: omnesquæ tibi, ut pro alijs etiam
 loquar, quod de me ipse sentio. quoniam subesse aliquid
 putas, quod cauendum sit: non modò excubias & custo-
 dias, sed etiam laterum nostrorum appositus, & corpo-
 rum pollicemur. Sed ut vnde est orsa, in eodem termine-
 tur oratio mea: maximas tibi omnes gratias agimus C.
 Caesar: maiores etiam habemus. nam, omnes idem senti-
 unt, quod ex omnium precibus & lacrimis sentire potui-
 sti: sed quia non est astantibus omnibus necesse dicere:
 à me certè dici valunt: cui necesse est quodammodo, &
 quod volunt: & quod M. Marcello à te huic ordini po-
 puloquæ Rom. & Reip. reddito, præcipuè id à me fieri de-
 bere intelligo. nam letari omnes, non ut de vnius solùm,
 sed ut de communi omnium salute sentio: quod autem
 summæ benevolentia est: quæ mea erga illum omnibus
 semper nota fuit: ut vix C. Marcello optimo, & aman-
 tissimo fratri, præter eum quidem cederem nemini: cum
 id solitudine, cura, labore, tam diu præstitierim, quam
 diu est de illius salute dubitatum: certè hoc tempore ma-
 gnis curis, molestijs, doloribus liberatus prestare debeo.
 Itaq; C. Caesar sic tibi gratias ago: ut omnibus me rebus
 à te non conseruato solùm, sed etiam ornato, tamen ad
 tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri iam
 posse non arbitrabar: maximus hoc tuo factò cumulus
 accesseris.

O R A T I O

P R O

Q. LIGARIO,
AD C. CÆSAREM.

NOVVM crimen C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit: Q. Ligarium in Africa fuisse: idque C. Pansa præstanti vir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate, quæ est ci tecum, ausis est confiteri. Itaque quò me veritam nescio: paratus enim veneram; cum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses, ut ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuteretur. Sed quoniam diligentia inimici inuestigatum est, quod latebat, confitendum est, ut opinor: præsertim cum meus necessarium C. Pansa fecerit, ut id iam integrum non esset; ommissaque controverfia, omnis oratio ad misericordiam tuam conferenda est, quam plurimi sunt conseruati: cum à te non solum liberationem culpæ, sed errati veniam impetrassent. Habes igitur Tubero, quod est accusatori maximè optatum, confitentem rerum: sed tamen ita confitentem se in ea parte fuisse, quæ te Tubero: quæ virum omni laude dignum patrem tuum. Itaque prius de vestro delicto
confi-

confiteamini necesse est, quam Ligarij ullam culpam
 reprehendatis. Q. igitur Ligarius, cum esset adhuc
 nulla belli suspicio, legatus in Africam cum Proconsule
 C. Considio profectus est: qua in legatione, & sociis, &
 ciuibus ita se probauit, vt decedens Considius provincia,
 satisfacere hominibus non posset; si quenquam alium
 provincie profecisset. Itaque Q. Ligarius, cum diu recu-
 sans nihil profecisset provinciam accepit inuitus: cui sit
 presuit in pace, vt & ciuibus & socijs gratissima esset
 eius integritas & fides. Bellum subito exarsit: quod qui
 erant in Africa, ante audierunt geri, quam parari: quo
 audito, partim cupiditate inconsiderata, partim caeco
 quodam timore primo salutis causa, post etiam studij
 sui querebant aliquem ducem. Tum Ligarius domum
 spectans, & ad suos redire cupiens, nullo se implicari
 negotio passus est. Interim P. Aetius Varus, qui praetor
 Africam obtinuerat, Vticam venit. ad eum statim
 concursus est: atque ille non mediocri cupiditate arri-
 puit imperium: si illud imperium esse potuit, quod ad pri-
 uatum, clamore multitudinis imperite, nullo publico
 consilio deferebatur. Itaque Ligarius qui omne tale ne-
 gocium cuperet effugere, paulum aduentus Vari con-
 quieuit. Adhuc C. Caesar, Q. Ligarius omni culpa vocat.
 Domo est egressus, non modo nullum ad bellum, sed ne
 ad minimam quidem suspensionem belli. Legatus in pa-
 ce profectus, in provincia pacatissima ita se gessit. vt et
 pacem esse expediret. profectio certe animum tuum non
 debuit offendere; num igitur remansit? multo minus:
 nam profectio voluntatem habuit non turpem: reman-
 sis etiam necessitatem honestam. Ergo haec duo tempore
 CARENS

earent crimine: vnum, cum est legatus, profectus: alterum, cum efflagitatus à prouincia, præpositus Aphricæ est: tertium est tempus quo post aduentum Vari in Aphrica restitit: quod si est criminofum, necessitatis crimen est non voluntatis, An ille, si potuisset illinc vlllo modo euadere, Vtica potius, quàm Roma; cum P. Aëtis, quàm cum concordissimis fratribus: cum alienis esse, quàm cum suis maluisset? cum ipsa legatio plena desiderij ac sollicitudinis fuisset, propter incredibilem quendam fratrum amorem: hic æquo animo esse potius, belli dissidio distractus à fratribus? Nullum igitur habes Cæsar adhuc in Q. Ligario signum alienæ à te voluntatis: cuius ego causam (animaduerte quæso) quâ fide defendam, cum prodo meam. O Clementiam admirabilem, atque omnium laude, prædicatione, literis, monumentisque decorandam. M. Cicero apud te defendit, alium in ea voluntate non fuisse, in qua seipsum confitetur fuisse: nec tuas tacitas cognitiones extimescit, nec quid tibi de alio audienti, de ipso occurrat, reformidat: vide quàm non reformidem: vide quanta lux liberalitatis, & tua sapientiæ mihi apud te dicent oboriatur, quantum poterò; voce contendam, vt hoc populi Rom. exaudiat. Suscepto bello Cæsar, gesto etiam ex magna parte, nulla vi coactus, iudicio meo, ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumptæ contra te, Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui cum hoc sciret, tamen me antequam vidit, Reip. reddidit: qui ad me ex Egipto literas misit, vt essem idem qui fuisset: qui cum ipse Imperator in toto Imperio populi Romani vnus esset, esse me alterum passus est: à quo hoc ipso C. Pansa mi-

hi nuncium perferente concessos fasces laureatos tenui,
quoad tenendos putavi: qui mihi tum denique se salutem
putavit reddere, si eam nullis spoliata ornamentis
redderet. Vide quæso Tubero, ut qui de meo facto non
dubitem dicere, de Ligarij non audeam confiteri. Atque
hæc propterea de me dixi, ut mihi Tubero, quum de me
eam dicerem, ignosceret: cuius ego iadustriæ gloriæque
faueo: vel propter propinquam cognationem: vel, quod
eius ingenio studijsque delector: vel, quod laudem ado-
lescentis propinqui existimo etiam ad meum aliquem fru-
ctum redundare. Sed hoc quero: quis putet fuisse cri-
men, esse in Africa Ligarium? nempe is, qui & ipse
in eadem Africa esse voluit, & prohibitum se a Liga-
rio queritur, & certè contra ipsum Casarem est congres-
sus armatus. Quid enim, Tubero, tuus ille districtus
in acie Pharsali gladius agebat? cuius latus ille mucro
petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua
mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid
Optabas? nimis vrgeo: commoueri videtur adolescens:
ad me reuertar; isdem in armis fuit. quid autem aliud
egimus Tubero, nisi ut quod hic potest, nos possimus?
Quorum igitur impunitas Casar, tua clementiæ laus
est, eorum ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio?
Atque in hac causa non nihil equidem, Tubero, etiam
tua, sed multò magis patris tui prudentiam desidero:
quòd homo cum ingenio, tum etiam doctrina excellens,
genus hoc cause quod esset, non viderit: nam si vidisset,
quouis profecto, quàm isto modo à te agi maluisset, ar-
guis fatentem; non est satis: accusas enim qui causam
habet, aut, ut ego dico, meliorem quàm tu, aut, ut tu vis.

parem.

parem. Hæc non modo mirabilia sunt, sed prodigijs similia, quæ dicem. Non habet eam vim ista accessio, ut Q. Ligarius condecatur, sed ut necetur. Hæc egit eius Romæ ante te nemo; externi sibi moris usque ad sanguinem tacite sole. t. odium, aut leni. m. Gracorum, aut immanium Barbarorum. Nam quid aliud agis? ut Romæ ne sit? ut domo careat? ne cum optimis fratribus nec cum hoc T. Brachio avunculo suo, ne cum eius filio confabrimo suo, ne nobiscum vivat. ne sit in patria? num in patria est? num potest magis carere his omnibus quam caret? Italia prohibetur: exul est. Non ita ergo hunc patriam privare, qua caret sed vna vis. ad istud ne apud eum quidem Dictatorem, qui omnes quos oderat, morte mulctabat, quisquam egit isto modo ipse turbet. occidi nullo postulante: peremptus etiam inuocabat: quæ tamen crederetur eisdem aliquot annis post quem tu nunc crudeliter esse vis, vindicata est. Ego vero istud non postulo. inquit: ita me hercle existimo, Tubero. Non enim te, non patrem tuum, non domum, numenque vestrum: studia denique generis, ac familiae vestrae, virtutis, humanitatis, doctrinae plurimum artium, atque optimarum, nota sunt mihi omnia: utaque certe scio vis non petere sanguinem, sed parum attenditis: vis enim: id spectat. et ea pœna, in qua adhuc Q. Ligarius sit, non vobiscum esse contenti. Quæ est igitur alia pater mortem? si enim in exilio est, sicut est; quid amplius postulatis? an ne ignoscatur? hoc vero multo acerbius, multoque est grauius, quod nos domi petimus. precibus et lacrymis prestanti ad petes, non tam nos causam fidemque, quam hanc humanitatem; idne impe-

tremus, pugnabis, & in nostrum fletum irrumpes? &
 nos iacentes ad pedes, supplicum voce prohibebis? Si cum
 hoc domi faceremus: quod & fecimus, & ut spero, non
 frustra fecimus: tu de repente irrupisses, & clamare cœ-
 pisses, C. Caesar caue credas: caue ignoscas: caue te fratrum
 pro fratris salute obsecrantium misereat: nonne omnem
 humanitatem exuisses? quanto hoc durius, quod nos do-
 mi petimus, id à te in foro oppugnari? & in tali miseria
 multorum praesugium misericordiae tolleres? Dicami plane
 C. Caesar quod sentio. Si in hac tanta tua fortuna lenitas
 tanta non esset, quantam tu per te, per te, inquam, obtines
 (intellige quid loquar) acerbissimo luctu redundares ista
 victoria: quam multi enim essent de victoribus, qui te
 crudelem esse vellent, cum etiam de victis reperiantur?
 quam multi, qui, cum à te nemini ignosci vellent, impedi-
 rent clementiam tuam? cum etiam hi quibus ipse igno-
 uisti nolint te in alios esse misericordem? Quod si pro-
 bare Casari possemus, in Africa Ligarium omnino non
 fuisse: si honesto & misericordiae mendacio, saluti civis
 calamitosi esse vellemus: tamen hominis non esset, in tan-
 ta discrimine & periculo civis refellere, & coarguere
 nostrum mendacium: & si esset alicuius, cuius certe non
 esset, qui in eadem causa & fortuna fuisset. sed tamen
 aliud est errare Casaram nolle: aliud nolle misereri tum
 diceres: caue Caesar credas: fuit in Africa Ligarius, tu-
 lit arma contra te, nunc quid dicis? Caue ignoscas. Haec
 nec hominis, nec ad hominem vox est, qua qui apud te
 C. Caesar utetur, suam citius abijcies humanitatem,
 quam extorquebit tuam. Ac primus aditus, & postu-
 latio Tabernionis hac, ut opinor, fuit: velle se de Q. Li-

garij scelere dicere. Non dubito quin admiratus sis, vel quòd de nullo alio quisquam vel quòd is qui in eadem causa fuisset, vel quidnam noui facinoris offerret. Scelis tu illud vocas Tubero? cur? ista enim nomine illa ac huc causa caruit. alij errorem appellant, alij timorem: qui durius spem, cupiditatem, odium, pertinaciam: qui grauissimè, temeritatem: scelus præter te adhuc nemo. At mihi quidem, si proprium, & verum nomen nostri mali quærat, fatalis quadam calamitas incidisse videtur. & improvidas humanum mentes occupasse, vt nemo mirari debeat, humana consilia diuina necessitate esse superata. Liceat esse miseros: quanquam hoc victore esse non possumus: sed non loquor de nobis: de illis loquor qui occiderunt: fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: sceleris verò crimine, furoris, parricidij, liceat C. Pompeio mortuo, liceat multis alijs carere. Quando hoc quisquam ex te Cæsar audivit? aut tua quid aliud arma voluerunt, nisi à te contumeliam propulsare? quid egit tuus ille inuictus exercitus, nisi vt suum ius tueretur, & dignitatem tuam? quid? tu cum pacem esse cupiebas, id ne agebas, vt tibi cum sceleratis, an vt cum bonis ciuibus conueniret? mihi verò Cæsar, tua in me maxima merita tanta certè non viderentur, si me vt sceleratum à te conseruatum putarem: quomodo autem tu de Repub bene meritus esses, si tot sceleratos incolumi dignitate esse voluisses? secessionem tu illam existimasti Cæsar initio non bellum, non hostile odium: sed civile dissidium, vtrisque cupientibus Rempublicam saluam: sed partim consilij, partim studijs à communi vtilitate aberrantibus. Principium di-

gnitas erat penè par, non par fortasse eorum, qui sequebantur: causa tum dubia, quòd erat aliquid in vtraque parte quod probari posset: nunc melior certè ea iudicanda est, quam etiam dii adiuerunt: cognita verò clementia tua, quis non eam victoriam probet, in qua occiderit nemo, nisi armatus? Sed vt omittam communem causam, veniamus ad nostram. Vtrum tandem existimas facilius fuisse, Tubero, Ligarium ex Africa exire, an vos in Africam non venire? poteramùsne, inquires, cum Senatus consuiset? si me consilijs nullo modo: sed tamen Ligarium Senatus idem legauerat: atque ille eo tempore paruit, cum parere Senati necesse erat, vos tunc paruisistis, cum paruit nemo, qui voluit. Reprehendo igitur è minime verò: Neque enim licuit aliter vestro generi, nomini, familie, discipline. sed hoc non concedo, vt quibus rebus gloriemini in vobis, easdem in alijs reprehendatis. Tuberonis fors coniecta est, ex S. C. cum ipse non adesset, morbo etiam impediretur, statuerat se excusare. hæc ego non propter communes necessitudines, quæ mihi sunt cum Tubero; domi vna eruditi, militia contubernales, post ad fines, in omni denique vita familiares: magnum etiam vinculum, quod iisdem studijs semper vsi sumus. Scio igitur Tuberonem domi manere voluisse: sed ita quidam agebāt ita Reipub sancti si num nome. apponebant, vt etiam si aliter sentiret, verborum tamen ipsorum pondus sustinere non posset. cessit auctoritati amplissimi viri, vsq; potius paruit; raa est profectus cum ijs, quorum erat vna causa, tardius iter fecit. Itaque in Africam venit iam occupatam. hinc in Ligarium crimen oritur,

vel ira potius. nam si crimen est prohibere illum vo-
 luisse, non minus magnum est, vos Africam, omnium
 provinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc vi-
 bem gerendum obtinere voluisse, quam aliquem se im-
 peratorem esse maluisse. atque is tamen alius Ligarius
 non fuit. Varus imperium se habere ducebat. fasces
 certe habebat. Sed quoquomodo sese illud habet. hæc
 querela vestra, Tubero, quid valet? recepti in provin-
 ciam non sumus. quid si essetis? Casarine eam traditu-
 ri fuissetis? an contra eum retenturi? Vide quid licen-
 tiæ, Casar, nobis tua liberalitas det, vel potius auda-
 ciæ. si responderit Tubero Africam, quò Senatus eum,
 forsque miserat, tibi patrem suum traditurum fuisse,
 non dubitabo apud te ipsum, cuius id eum facere inter-
 fuit, gravissimis verbis eius consilium reprehendere.
 Non enim si tibi ea res grata fuisset, esset etiam probata.
 Sed iam hoc totum omitto, non tam ut ne offendam tuas
 patientissimas aures, quam ne Tubero quod nunquam
 cogitavit, facturum fuisse videatur. Veniebatis igitur
 in Africam, provinciam vnam ex omnibus huic victo-
 ria maxime infestam, in qua erat rex potentissimus in-
 micus huic causæ, aliena voluntas. conventus firmi, ad-
 que magni, quero quid facturi fuissetis? quanquam
 quid facturi fueritis non dubitem, cum videam quid
 feceritis, prohibiti estis in provincia vestra pedem po-
 nere, & prohibiti ut perhibetis, summa cum iniuria.
 quomodo id tulistis? acceptæ iniuriæ querelam, ad
 quem detulistis? nempe ad eum, cuius auctoritatem se-
 cuti, in societatem belli veneratis. Quod si Casar's cau-
 sa in provinciam veniebatis, ad eum profecto exiissetis.

prouincia venissetis : venistis ad Pompeium. Quæ est er-
 go apud Cæsarem quærela ? quum eum accusatis, à quo
 queramini vos prohibitos contra Cæsarem bellum gerere.
 Atque in hoc quidem cum mendacio si vultis, gloriari
 per me licet. vos prouinciam fuisse Cæsari tradituros,
 etiamsi à Varo, & quibusdam alijs prohibiti essetis ego
 autem confitebor culpam esse Ligarijs, qui vos tante
 laudis occasione priuarit. Sed vide quæso, Cæsar constan-
 tiam ornatissimi viri L. Tiberonis, quam ego quamuis ip-
 se probarem, vt probe, tamen non commemorarem, nisi &
 te cognouissem in primis eam virtutem solere laudari.
 Quæ fuit igitur vnquam in vlllo homine tanta cōstantia?
 Constantiam àico: nescio an melius patientiam possem
 dicere: quotus enim istud quisque fecisset, vt à quibus
 partibus in dissensione ciuili non esset receptus, essetque
 etiam cum crudelitate eiectus ad eas ipsas rediret? ma-
 gni cuiusdam animi atque eius viri est, quem de suscepta
 causa propositaque sententia nulla contumelia, nulla vis,
 nullum periculum posset depellere. Vt enim cætera paria
 Tiberoni cum Varo fuissent, honos, nobilitas, splendor, in-
 genium, quæ nequaquam fuerunt, hoc certè præcipuum
 Tiberonis fuit, quo iusto cum imperio ex S. C. in prouin-
 ciam suam venerat hinc prohibitus non ad Cæsarem, ne
 iratus: non domum, ne in eis: non aliquam in regionem, ne
 condemnare causam illam, quam secutus esset, videret-
 tur: in Macedoniam, in Cn. Pompeij castra venit, in eam
 ipsam causam, à qua erat reiectus cum iniuria. Quid?
 cum ista rei nihil commouisset eius animum, ad quem
 veneratis: languidiore credo studio in causa fuistis? tan-
 tummodò in præsidijs eratis, animi verò à causa abhor-
 rebant?

rebant? an ut sit in civilibus bellis, nec in vobis magis,
 quam in reliquis, omnes vincendi studio tenebamur? pa-
 cis equidem semper auctor fui: sed cum serò: erat enim
 amentis cum aciem videres. pacem cogitare: omnes, in-
 quam, vincere volebamus, tu certè præcipua, qui in eum
 locum venisses, vbi tibi esset pereundum, nisi visisses:
 quanquam ut nunc seres habet, non dubito quin hanc
 salutem anteponas illi victoriæ. Hac ego non dicerem,
 Tubero, si aut vos constantiæ vestræ, aut Casarem be-
 neficij sui pæniteret. Nunc quero, vtrum vestras in-
 iurias, aut Republicæ persequamini? si Republicæ,
 quid de vestra in ea causa perseverantia respondebitis?
 si vestras, videte ne erretis, qui Casarem vestris inimicis
 iratum fore putetis, cum ignouerit suis. Itaque num tibi
 videor, Casar, in causa Ligarij occupatus esse? num de
 eius factò dicere? quicquid dixi ad vnam summam re-
 ferri volo, vel humanitatis, vel clementia, vel miseri-
 cordia tua. Causas, Casar, egi multas, & quidem te-
 cum dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certè
 nunquam hoc modo: ignoscite, iudices, erravit; lapsus
 est, non putavit; si vnquam post hac: ad parentem sic
 agi solet. ad iudices, non fecit, non cogitavit, falsi testes,
 fictum crimen dic te Casar de factò Ligarij iudicem esse:
 quibus in præsidijs fuerit, quære, taceo, ne hæc quidem
 colligo, quæ fortasse valerent etiam apud iudicem: lega-
 tus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppres-
 sus, in eo non acerbus tum etiam fuit totus animo, &
 studio tuus: Ad iudicem sic agi solet, sed ego ad paren-
 tem loquor: erravi, temerè feci, pænitet, ad clementiam
 quam confugio, delicti veniam peto, ut ignoscas ero. si

v. mo impetravit, arroganter: si plurimum, tu idem ser-
 pem, qui spem dedisti. An sperandi Ligario causa non sit,
 cum mihi apud te sit locus etiam pro altero deprecandi?
 quanquam neque in hac oratione spes est posita causa:
 nec in eorum studiis, qui a te pro Ligario petunt tui ne-
 cessarii. Vidi enim, & cognovi quid maximè spectares,
 cum pro cuius salute multum laborarent: causas apud te
 rogantium gratiores esse quam preces, neque spectare, quã
 tuus esset necessarius, is qui te ornaret, sed quam illius,
 pro quo laboraret. Itaque tribuis tu qui tem tu sita multa,
 ut mihi beatiores illi esse videantur interdum, qui tua li-
 beralitate fruuntur, quam tu ipse, qui illis tam multa con-
 cedis. Sed video tamen apud te causas ut dixi, rogantibus
 valere plus, quam preces ab eis quæ te moueant maximè,
 quorum iustissimum dolorem vides in petendo. In Q.
 Ligario conseruato multis tu quidem gratiam facies ne-
 cessarius tuis: sed non quæso, considera quod soles possum
 fortissimos viros Sabinos tibi proponatissimos totumque
 agrum Sabinum, florem Italiae robur Reipublica propo-
 ñe. Nosti optimè homines animaduertere horum om-
 nium inestitiam & dolorem huius T. R. ochi, & de quo
 non dubito quid: x si mos lachrymas squaloremque ip-
 sius & filij vias: quid de fratribus dicam noli Caesar pu-
 tare de vnius capite nos agere. aut tres Ligarij retinendi
 in ciuitate sunt, aut tres ex ciuitate ex terminandi. Quod-
 nis exilium vni his sit optatus, quam patria, quam domus,
 quam dii penates, vno illo exultante. Si fraternè si piè,
 si cum dolore faciunt: moueant te horum lachrymæ, mo-
 ueat pietas, moueat germanitas: valeat tua vox illa,
 quæ vicit. Te enim dicere audiebamus, nos omnes ad

uersa

uersarios putare, nisi qui nobiscum essent: te omnes, qui
 contra te non essent, tuos. vidēsne igitur hunc splendore-
 rem, omnem hanc Brochorum domum, hunc L. Marcium
 C. Casetium, L. Cornificium, hosce omnes equites
 Romanos, qui adsunt veste mutata, non solum notes tibi,
 verum etiam probatos viros, qui te um fuerunt?
 Atque his maxime irascebamur, & hos requirebamus,
 & his nonnulli minabimur. conserva igitur tuis suos &
 ut quemadmodum cetera, qua dicta sunt a te sic hoc ve-
 rissimum reperiatur. Quod si penitus perspicere posses
 concordiam Ligariorum, omnes fratres tecum iudicantes
 fuisse. an potest quisquam dubitare, quin si Q. Ligarius
 in Italia esse potuisset, in eadem sententia fuisset futu-
 rus in qua fratres fuerunt? quis est, qui horum consen-
 su conspirantem & penè constitutum, in hac prope squi-
 litate fraternam non nouerit: qui hoc non sentiat & quid-
 nus prius futurum fuisse, quam ut hi fratres diuersas sen-
 tentias fortunamque sequerentur? Volunt te igitur om-
 nes tecum fuerunt, tempestate abruptus est vnus qui
 si consilio id fecisset, esset eorum similis, quos tu tamen
 saluos esse voluisti. Sed ierit ad bellum, dissenserit
 non a te solum, verum etiam a fratribus: hi te orant
 tui. Equidem cum tuis omnibus negocijs interesset, &
 memoria tenes, qualis tum T. Ligarius Quæstor vrba-
 nus fuerit erga te & dignitatem tuam. Sed parum est
 me hoc meminisse: spero etiam te, qui nihil obliuisci so-
 les, nisi iniurias, quoniam hoc est animi, quoniam etiam
 ingenij tui: te aliquid de huius Quæstoris officio cogi-
 tantem, etiam de alijs quibusdam Quæstoribus remi-
 niscentem recordari. Hic igitur T. Ligarius, qui tum
 nihil

nihil egit aliud: (neque enim hæc divinabat) nisi ut tuis
 cum studiosum, & bonum virum iudicaves, nunc à te
 supplex fratris salutem petie, quam huius admonitus of-
 ficio, cum utrisque his dederis: tres fratres optimos, &
 integerrimos, non solum sibi ipsos, neq; his tot hac talibus
 viris, neq; nobis necessarijs suis sed etiam Reipub. condo-
 naueris. Fac igitur quod de homine nobilissimo M. Mar-
 cello restituto fecisti nuper in curia: nunc idem in foro de
 optimis, & huic omni frequentia probatissimis fratribus,
 ut concessisti illum Senatui, sic da hunc populo: cuius vo-
 luntatem charissimam semper habuisti, & si ille dies ti-
 bi gloriosissimus, pop. Rom. gratissimus fuit, noli obse-
 cro dubitare, C. Caesar similem illi glorie laudem quam
 sepiussem querere. Nihil est enim tam populare quam bo-
 nitas: nulla de virtutibus tuis plurimis nec gratior, nec
 admirabilior misericordia est. Homines enim ad deos
 nulla re propius accedunt, quam salute hominibus danda.
 Nihil habet nec fortuna sua maius quam ut possis: nec
 natura tua melius, quam ut velis conseruare quam pluri-
 mos. Longiorem orationem causa fortasse postulat, tua
 certa natura breuiorem. Quare cum utilis esse arbitrer
 te ipsum, quam me aut quenquam loqui tecum, finem
 iam faciam: tantum te ipsum admonebo, si illi absentis
 salutem dederis, presentibus his omnibus te daturum.

ORATIO

P R O

LEGE MANILIA.

*Q*UONIAM mihi semper frequens conspectus vester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique maxime patuit, non mea voluntas, sed meae vitae rationes ab ineunte aetate susceptae prohibuerunt.

Nam cum antea per aetatem nondum huius auctoritatem loci contingere auderem: statueremque nihil adhuc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria adferri oportere, omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi: ita neque hic locus vacuus unquam ab ijs, qui vestram causam defenderent. & meus labor in privatorum periculis caele, integraeque versatus, ex vestro iudicio fructum est amplissimum consecutus. Nam cum propter dilationem comitiorum ter Praeter primus centurijs cunctis renunciatus sum: facile intellexi Quirites, & quid te me iudicaretis, & quid alijs praescriberetis. Nunc cum & tantum auctoritatis in me sit, quantum vos honoribus mandandum esse voluistis: & ad agendum

gendam facultatis tantum, quantum homini vigilanti ex forensi usu propè quotidiana dicendi exercitatio potuit adferre: certè & si quid etiam dicendo consequi possum, in ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo iudicio tribuendum esse censuerunt. Atque illud in primis mihi latandum iuræ esse video, quod in hac insolita mihi ex hoc locum ratione dicendi causa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest. Dicendum est enim de Cn. Pompei. singulari eximique virtute: huius autem orationis difficilius est exitum, quàm principium inuenire. Itaque mihi non tam copia, quàm modus in dicendo querendum est. Atque ut inde oratio nea proficiatur, unde hac omnis causa ducitur: bellum graue & periculosum vestris veltigalibus, atque socijs e duobus potentissimis regibus inferitur, Mithridate & Tigraue; quorum alter relictus, alter successus, occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. Equitibus Rom. honestissimis viris adferuntur ex Asia quotidie litteræ quorum magnæ res aguntur in vestris veltigalibus exercendis occupate. Qui ad me pro necessitudine, qua mihi est cum illo ordine, causam Reipubl. periculoque rerum suarum detulerunt: Bithynia, quæ nunc vestra prouincia est, vicis exustus esse complures: Regnum Ariobarzani, quod finitimum est vestris veltigalibus, totum esse in hostium potestate: Lucillum magnis rebus gestis ab eo bello discedere: huic qui succurret, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: vnum ab omnibus socijs & ciuibus ad id bellum imperatorem deposcit atque ex peti: eundem hunc vnum ab hostibus

mclui,

metui, præterea neminem. Causa quæ sit, videtis nunc quid agendum sit, considerare. Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendam. Genus est enim eiusmodi, quod maximè vestros animos excitare atque inflammare debet: in quò agitur populi Romani gloria, quæ nobis à maioribus, cum magna in rebus omnibus tum summa in re militari tradita est: agitur salus sociorum atque amicorum: pro qua multa maiores vestri magna & graua bella gesserunt, aguntur certissima populi Romani veltigalia, & maxima: quibus amissis & pacis ornamenta, & subsidia belli requireretis: aguntur bona multorum civium: quibus est à vobis & imperatoribus Reipublicæ consulendum. Et quoniam semper appetentes gloriæ præter ceteras gentes, atque avidi laudis fuitis? delenda est vobis illa macula Mitridatica bello superire suscepta, quæ penitus iam insedit atque inueteravit in populi Romani nomine: quod is, qui vna die tota Asia, tot in ciuitatibus, vno nuncio, atque vna litterarum significatione ciues Romanos necandos, trucidandosque denotauit, non modò adhuc pœnam nullam suo dignam scelere suscepit: sed ab illo tempore annum iam tertium & vigintiannum regnat: & ita regnat, vt se non Ponto, neque Cappadocia latebris occultare velit, sed emergere è patrio regnò, atque in vestris veltigalibus, hoc est, in Asia ludo versari. Etenim adhuc ita vestri cum illo rege contenderunt Imperatores, vt ab illo in signia victoriæ, non victoriam reportarent. Triumphauit L. Sylla, triumphauit L. Murena de Mitridate, duo fortissimi viri

& summi Imperatores: sed ita triumpharunt, vt ille
 pulsus, superatusque regnaret. Veruntamen illis Impe-
 ratoribus laus est tribuenda, quòd ergerunt: venia dan-
 da, quòd reliquerunt: propterea, quod ab eo b lio Syl-
 lam in Italiam Respublica, Murenam Sylla reuoca-
 uit. Mithridates autem omne reliquum tempus non
 ad obliuionem veteris belli, sed ad comparationem noui
 contulit: qui postea quam maximas edificasset, orna-
 setque classes, exercitusque permagnos, quibuscunque
 ex gentibus potuisset, comparasset, Bosphoranis finiti-
 mis suis bellum inferre simulasset, vsque in Hispaniam
 legatos Ecbatanis misit ad eos duces, quibus cum tum bel-
 lum gerebamus. vt cum duobus in locis disiunctissimis
 maximeque diuersis vno consilio ab vnis hostium copijs
 bellum terra marique gereretur; vos ancipiti contentio-
 ne distracti de Imperio dimicaretis. Sed tamen alterius
 partis periculum, Sertorianæ atque Hispaniensis, qua
 multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cu Pompeij
 diuino consilio ac singulari virtute depulsum est.
 In altera parte ita res à L. Lucullo summo viro est ad-
 ministrata, vt initia illa gestarum rerum magna atque
 præclara non felicitatis eius, sed virtuti: hæc autem ex-
 trema, quæ nuper acciderunt, non culpæ sed fortune
 tribuenda esse videantur. Sed de Lucullo dicam alio
 loco, & ita dicam Quirites, vt neque vera laus ei detra-
 cta oratione nostra, neque falsa adiecta esse videatur. Sed
 pro vestri imperij dignitate atque gloria, quoniam is est
 exorsus orationis mea, videte quem vobis animum sus-
 cipiendum putetis. Maiores vestri sæpè mercatoribus,
 ac nauicatoribus iniuriosius tractatis bella gesserunt:

vos tot civium Romanorum millibus, vno nuncio atque
 vno tempore necatis, quo tandem animo esse deberis?
 Legati quod erant appellati superbis, Corinthiam Pa-
 tres vestri totius Græciæ lumen extinctum esse volue-
 runt: vos eum regem multum esse patiemini, qui lega-
 tum populi Romani consulariæ vinculis ac verberibus,
 atque omni supplicio excruciatum necavit? Illi liber-
 tatem civium Roman. imminutam non tulerunt: vos
 vitam ereptam negligetis? Ius legationis verbo viola-
 tum illi persecuti sunt: vos legatum populi Rom. omni
 supplicio interfectum inultum relinquetis? Videte ne
 ut illis pulcherrimum fuit tantum vobis imperij gloriam
 relinquere, sic vobis turpissimum sit illud quod accipi-
 stis, tueri & conservare non posse. Quid est quod salus
 sociorum summum in periculum ac discrimen vocatur?
 regnu expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi Ro-
 mani atque amicus: imminent duo reges toti Asiæ, non
 solum nobis inimicissimi, sed etiam vestris sociis atque
 amicis. Civitates autem omnes, cuncta Asia atque
 Græcia vestrum auxilium expectare propter periculi ma-
 gnitudinem coguntur: Imperatorem à vobis certum le-
 poscere cum præsertim vos alium miseritis, neq; audent,
 neq; se id facere summo sine periculo posse arbitrantur:
 vident, & sentiunt hoc idem quod & vos, vnum virum
 esse, in quo summa sint omnia, & eum propè esse (quo
 etiam carent ægrius) cuius adventu ipso, atque nomine,
 tametsi ille ad maritimum bellum venerit, tamen im-
 petus hostium repressos esse intelligunt, ac retardatos: hi
 vos, quoniam liberè loqui non licet, tacitè rogant, ut se
 quoque sicut cæterarum provinciarum socios dignos ext-
 stimetis.

si metis quorum salute tali viro commendatis, atque
 hoc etiam magis quam ceteros, quod eiusmodi in pro-
 vinciam homines cum imperio mittimus, ut etiam si ab
 hoste defendant, tamen ipsorum adventus in vrbes so-
 ciorum non multum ab hostili expugnatione differant.
 Hunc audiebant antea, nunc presentem vident, tanta
 temperantia, tanta mansuetudine, tanta humani-
 tate, ut ij beatissimi esse videantur, apud quos ille diu-
 tissimè commoratur. Quare si propter socios, nulla
 iniuria læcessit maiores vestri cum Antiocho, cum
 Philippo, cum Aetolis, cum Phœnis bella gesserunt:
 quanto vos studio conuenit inimicis provocatos, sociorum
 salutem unà cum imperij vestri dignitate defendere?
 præsertim cùm de maximis vestris vectigalibus agatur.
 Nam cæterarum provinciarum vectigalia, Quiritis,
 tanta sunt, ut his ad ipsas provincias tutandas vix con-
 tenti esse possimus. Asia verò tam optima est & fer-
 tilis, ut & vberitate agrorum, varietate fructuum, &
 magnitudine passionis & multitudine earum rerum,
 quæ exportantur, facillè omnibus terris antecellat. Ita-
 que hæc vobis provincia, Quiritis, si & belli utilitatem,
 & pacis dignitatem sustinere vultis non modò à calamita-
 te, sed etiam à metu calamitatis est defendenda. Nam
 cæteris in rebus, cum venit calamitas, tum detrimētum
 accipitur: at in vectigalibus non solum adventus mali,
 sed etiam metus ipse adsit ut calamitatem. Nam cum ho-
 stium copie non longè absunt, etiam si irruptio facta nul-
 la sit: tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur,
 mercatorum nauigatio conuersa, ita neque ex-
 portis, neque ex decumis, neque ex scriptura vectigal-

conseruari potest. Quare sæpè totius anni fructus vno ru-
more periculi, atque vno belli terrore amittitur. Quo tã-
dem animo esse existimatis aut eos, qui vectigalia vobis
pensitant: aut eos quis exercent, aut exigunt, cum
duo reges cum maximis copijs propè adsint, cum vna ex-
cursio equitatus per breui tempore totius anni vectigal
auferre possit; cum publicani familias maximas, quas in
Salinis habent quas in agris quas in portibus atq; custo-
dijs, magno periculo se habere arbitrentur: putatisne
vos illis rebus frui posse, nisi eos qui vobis fructuosi sunt,
conseruaueritis, non solum (vt antea dixi) calamitate,
sed etiam calamitatis formidine liberatos? Ac ne illud
quidem vobis negligendum est quod mihi ego extremum
proposueram, cum essem de belli genere dicturus: quod
ad multorum bona ciuium Romanorum pertinet, quo-
rum vobis pro vestra sapientia, Quirites, habenda est
ratio diligenter: nam & publicani homines, & hone-
stissimi, & ornatissimi, suas rationes, & copias in illam
prouinciam contulerunt, quorum ipsorum per se res, &
fortuna vobis curæ esse debent? etenim si vectigalia ner-
uos esse Reipub semper duximus, eum certè ordinem,
qui exercet illa, firmamentum ceterorum ordinum re-
tè esse dicemus: deinde ceteris ex ordinibus homines
gnauis & industrijs partim in Asia negociantur: quibus
vos absentibus consulere debetis: partim suas & suorum
in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. Erit
igitur humanitatis vestræ, magnum eorum ciuium nu-
merum calamitate perhibere & sapientiæ, videre multo-
rum ciuium calamitatem à Republica seiunctam esse non
posse. Etenim illud primum parui refert, vos publica-

nis amissas veſtigalia poſtea viſtoria recuperare, neque
 enim iſſdem redimendi facultas erit propter calamita-
 tem: neque alijs voluntas propter timorem. deinde
 quod nos eadem Aſia atque idem iſte Mithridates ini-
 zio belli Aſiatici docuit, id quod certè calamitate docti,
 memoria retinere debemus. Nam tum cum in Aſia res
 magnas permulti amiſerunt, ſcimus Romæ ſolitione
 impedita fidem concidiſſe. Non enim poſſunt vna in ci-
 vitate multi rem atque fortunas amittere, vt non plures
 ſecum in eandem calamitatem trahant: à quo pericu-
 lo prohibete Rempublicam: mihi credite id, quod ipſi
 videtis, hæc fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ
 Romæ, quæ in foro verſatur, implicita eſt cum illis pecu-
 nijs Aſiaticis, & cohereret, ruere illa non poſſunt, vt
 hac non eodem labefacta motu concidant. Quare vi-
 dete, num dubitandum vobis ſit, omni ſtudio ad id bel-
 lum incumbere, in quo gloria nominis veſtri, ſalus ſo-
 ciorum, veſtigalia maxima, fortunæ plurimorum ci-
 vium cum Republica defenduntur. Quoniam de genere
 belli dixi: nunc de magnitudine pauca dicam. Poſſe
 enim hoc dici belligenus eſſe ita neceſſarium, vt ſit ge-
 rendum: non eſte ita magnum, vt ſit pertimeſcendum:
 in quo maximè laborandum eſt, ne fortè à vobis, quæ
 diligentiffimè providenda ſunt, contemnenda eſſe vi-
 deantur. Atque vt omnes intelligant me L. Lucullo tan-
 tum impertiri laudis, quantum forti viro, & ſapientif-
 ſimo homini, & magno Imperatori debeat: dico, eius
 aduentu maximas Mithridatis copias omnibus rebus
 ornatas atque inſtructas eſſe deletas, urbemque Aſia
 clariffimam nobiſque amiciffimam Cyzicenorum obſeſis

PRO LEGE MANILIA. 51

sam esse ab ipso Rege maxima multitudine, & oppugnatam vehementissimè, quam L. Lucullus virtute, assiduitate, consilio, summis absidionis periculis liberauit: ab eodem Imperatore classem magnam & ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur, separatam esse; atque depressam: magnas hostium præterea copias multis prælijs esse deletas: patrefactumquè nostris legionibus esse Pontum, qui antè populo Romano ex omni aditu clausus esset: Sinopem atque amicum, quibus in oppidis erant domicilia regis omnibus rebus ornata, atque referta, cæterasquè vrbes Ponti & Cappadocia per multas, vno aditu, atque aduentu esse captas Regem spoliatum regno patrio, atque auito, ad alios se reges. atque alias gentes supplicem contulisse, atque hæc omnia saluis populi Romani socijs, atque integris veltigalibus esse gesta. Satis opinor hoc esse laudis, atque ita reputo, vt hoc vos intelligatis, à nullo istorum qui huic obtrectant legi atque causæ, L. Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum. Requiritur fortasse nunc quemadmodum, cum hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. cognoscite Quirites: non enim sine causa queri videtur. Primum ex suo regno sic Mithridates perfugit vt ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga fratris sui membra in his locis, quæ se parens persequeretur. dissipauisse, vt eorum collectio dispersa, merorquè patrius celeritatem persequendi retardaret: sic Mithridates fugiens, maximam vim auri, atque argenti pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suum regnum conges-

serat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri colligunt omnia diligentius, rex ipse è manibus effugit. ita illum in persequendi studio mæror, hos lætitia retardauit. Hunc in illo timore, & fuga Tigranes rex Armenius excepit, diffidentemquè rebus suis confirmauit, & afflictum erexit, perditumquè recreauit: cuius in regnum posteaquam L. Lu.ullus cum exercitu venit plures etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatas sunt. Erat enim motus iniectus ijs nationibus, quas nunquam popul. Romanus neque laceffens las bello, neque tentandas putauit. Erat etiam alia grauis atq; uehemens opinio, quæ per animos gentium barbarorum peruaserat, fani locupletissimi, & religiosissimi diripiendi causa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. Ita nationes multæ, atq; magnæ nouo quodam terrore, ac metu concitabuntur. Noster autem exercitus, cisi urbem ex Tigranis regno ceperat, & prælijs usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commouebatur. Hic iam plura non dicam: fuit enim illud extremum, ut ex ijs locis à militibus nostris reditus magis maturus, quam processus longior quæreretur. Mithridates autem, & suam manum iam confirmarat: & eorum, qui se ex eo regno collegerant, & magnis aduentibus multorum Regum & nationum copijs iuuabatur. Hoc iam serè sic fieri solere accepimus, ut regum adfectæ fortunæ facillè multorum opes alliciant ad misericordiam, maximequè eorum, qui aut reges sunt, aut uiuunt in regno, quod regale ijs nomen magnum & sanctum esse uideatur. Itaque tantum uictus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare. Nam cum se in re-

gnum

gnum recipisset suum, non fuit eo contentus, quod ei præter spem acciderat, ut eam, posteaquam pulsus erat, terram, unquam attingeret, sed in exercitum vestrum clarum, atq; victorem impetum fecit. Sinite hoc loco, Quirites, (sicut Poetæ solent, qui res Romanas scribunt,) præterire me nostram calamitatem: quæ tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex prælio nuncius sed ex sermone rumor adferret. Hic in ipso illo malo, gravissimaq; belli offensione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte ijs incõmodis mederi fortasse potuisset, vestro iussu coactus quod imperij diuturnitati modum statuendum veteri exemplo putastis, partem militum, qui iam stipendijs confectis erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit. Multa prætereo consulto, sed ea vos coniectura perspicitis, quantum illud bellum futurum petetis, quod coniungant reges potentissimi, renouent agitatae nationes, suscipiant integræ gentes, novus imperator vester accipiat, veterem expulso exercitu. Satis mihi multa verba fecisse videor: quare hoc bellum esset genere ipse necessarium, magnitudine periculosum. Restat ut de Imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum esse videatur. Utinam, Quirites, virorum fortium, atque innocentium copiam tantam haberetis. ut hæc vobis deliberatio difficilis esset, quemnam potissimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis. Nunc verò cum sit vnus Cn. Pompeius, qui non modo eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam sed etiam antiquitatis memoriam virtutis superarit: quæ res est, quæ cuiusdam animum in hæc causa dubium facere possit? Ego enim sic existimo, in summo Imperatore quatuor hæc res inesse oportere: sci-

entiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque accerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est? qui extrema pueritia miles fuit summi Imperatoris? ineunte adolescentia maximi ipse exercitus Imperator? qui sapius cum hoste confligit, quàm quisquam cum inimico concertavit? plura bella gessit, quàm cæteri legerunt? plures prouincias confeci, quàm alij concupuerunt? Cuius adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis præceptis, sed suis imperijs: non offensionibus belli, sed victorijs: non stipendijs sed triumphis est traducta. Quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna Republicæ? Ciuile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, mistum ex ciuitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, feruile, nauale bellum, varia & diuersa genera, & bellorum, & hostium, non solum gesta ab hoc vno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant in vsu militari positam, quæ huius viri scientiam fugere possit. Jam vero virtuti Cn. Pompeij quæ potest par oratio inueniri? quid est, quod quisquam aut dignum illo, aut vobis nouum, aut cuiquam inauditum possit afferre? Non enim illæ sunt solæ virtutes imperatoris, quæ vulgo existimantur, labor in negotio, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo: quæ tanta sunt in hoc vno, quanta in omnibus reliquis Imperatoribus, quos aut vidimus, aut audiimus, non fuerunt. Testis est Italia, quam ille ipse victor L. Sylla huius virtute, &

consilio confessus est liberatam, Testis & Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilij explicauit, Testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium copijs: eorum ipsorum sanguine redundauit. Testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum interfectione patefactum est. Testis est Hispania, quæ sæpissimè plures hostes ab hoc superatos, prostratosque conspexit. Testis est iterum & sæpius Italia, quæ cum seruili bello, tetra, periculosoque premeretur, ab hoc auxilium absente experiuit: quod bellum expectatione Pompeij attenuatum atque imminutum est, aduentu sublatum ac sepultum. Testes verò iam omnes oræ, atque omnes exteræ gentes, ac nationes: denique maria omnia tum vniuersa, tum in singulis oris omnes sinus atque portus. Quis enim toto mari locus per hos annos, aut tam firmum habuit presidium vt tutus esset? aut tam fuit abditus, vt lateret? Quis nauigauit, qui non se aut mortis, aut seruitutis periculo committeret? cum aut hyeme, aut referto prædonum mari nauigaretur. Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam latè diuisum, atque dispersum, quis vnquam arbitraretur, aut ab omnibus imperatoribus vno anno, aut omnibus annis ab vno Imperatore confici posse? Quam prouinciam tenuistis à prædonibus liberam per hosce annos? quod rectigal vobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui presidio classibus vestris fuistis? Quam multas existimatis insulas esse desertas? quam multas aut metu relictas, aut à prædonibus captas vrbes esse sociorum: sed quid ego longinqua commemoro? fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani: longè à do-

mo bellare: & propugnaculis Imperij sociorum fortunas, non sua recta defendere. Socijs vestris ego mare clausum per hosce annos dicam fuisse. cum exercitus nostri Brundisio nunquam, nisi summa hyeme transmiserint? Quid, ad nos cum ab exteris nationibus venirent, captos, querar, cum legati populi Romani redempti sint? mercatoribus tutum mare non fuisse dicam, cum duodecim secures in prædonum potestatem perucnerint? Quid aut Colophonem, aut Samum nobilissimas vrbes, innumerabilesque alias captas esse commemorem, cum vestros portus, atque eos portus, quibus vitam, & spiritum ducitis, in, prædonum fuisse potestate sciatis? An vero ignoratis portum Caietæ celeberrimum, atque plenissimum nauium, inspectante Prætoze, à prædonibus esse direptum? ex Miseno autem, eius ipsius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum gesserat, à prædonibus esse sublato? Nam quid ego Hostiense incommodum atque illam labem, atque ignominiam Reipubl. querar? cum propè inspectantibus vobis classis ea, cui Consul populi Rom præpositus esset, à prædonibus capta atque oppressa est? Prò dij immortales, tantamne vnus hominis incredibilis ac diuina virtus tam breui tempore lucem adferre Reipubl. potuit, vt vos, qui modò antè ostium Tyberinum classem hostium videbatis. ij nunc nullam intra Oceani ostium prædonum nauem esse audiat? Atque hæc qua celeritate gesta sunt, quanquam videtis: tamen à me in dicendo prætereunda non sunt. Quis enim vnquam aut obeundi negocij. aut consequendi quæstus studio, tam breuis tempore tot loca adire, tantos cursus conficere potuit,

tuit, quàm celeriter Cn. Pompeio duce belli impetus navigavit? qui Siciliam adiit, Africam exploravit, inde Sardiniam cum classe venit, nondum tempestiuo ad navigandum mari, atque hæc tria frumentaria subsidia Reipublica firmissimis præsijs, classibusque munuit. Inde se cum in Italiam recepisset, duabus Hispanijs, & Gallia Cisalpina præsijs ac nauibus confirmata, missis item in eram Illyrici Maris, & in Achaiam, omnemque Græciam nauibus, Italiae duo maria maximis classibus firmissimisque præsijs adornavit. Ipse autem, vi a Brundisio profectus est, vnde quinquagesimo die totam ad Imperium populi Romani Ciliciam adiunxit: omnes qui vbiq; prædones fuerant, parum capti, interfectique sunt, partim vnius huius Imperio, ac potestate se dederunt. Idem Cretenfisibus, cum ad eum vsque ad Pamphiliam legatos deprecatoresque missent, spem de aditionis non ademit: obsidesque imperavit. Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longè lateq; dispersum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur. Cn. Pompeius extrema hiemè apparavit, ineunto vere suscepit, media æstate confecit. Istæc diuina atque incredibilis virtus Imperatoris. Quid cætera, quas paulo antè commemorare cæperam: quanta atque quàm multæ sunt? non enim solùm bellandi virtus in summa atque perfecto Imperatore querenda est, sed multæ sunt artes eximie, huius administræ, comitesque virtutis. Ac primum quanta inuocentia debent esse Imperatores? quanta deinde omnibus in rebus temperantia? quanta fide? quanta facilitate? quanto ingenio? quanta humanitate? que breuiter, qualia sunt in Cn. Pompeio, considere-

mus: summa enim sunt omnia, Quirites: sed ea magis ex aliorum contentione, quam ipsa per sese cognosci, atque intelligi possunt. Quem enim possumus imperatorem aliquo in numero putare, cuius in exercitu veniant Centuriatus atque venierint? Quis hunc hominem magnam, aut amplum de Republica cogitaret, qui pecuniam de arario depromptam ad bellum admissurandum, aut propter cupiditate provinciae magistratibus diuiserit? aut propter auaritiam Romae in quaestu reliquerit? vestra admiratio facit Quirites, ut agnoscere videamini. qui haec fecerint: ego autem neminem nomino: quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se voluerit confiteri. Itaque propter hanc auaritiam Imperatorum, quantas calamitates, quocumque ventum sit, nostri exercitus ferant, quis ignorat? itinera quae per hosce annos in Italia per agros, atque oppida ciuium Romani nostri Imperatores fecerunt, recordemini: tum facilius statuatis. quid apud exteris nationes fieri existimetis. Vtrum plures arbitramini per hosce annos militum vestrorum armis hostium vrbes, an hybernis sociorum ciuitates esse deletas? Neque enim potest exercitum is continere imperator, qui se ipsum non continet: neque seuerus esse in iudicando; qui alios in se seueros esse indices non vult. Hic miramur, hunc hominem tantum excellere ceteris, cuius legiones sic in Asiam peruenerunt, ut non modò manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur. Iam verò quemadmodum milites hibernent, quotidie sermones ac litterae perferuntur: non modò ut sumptum faciat in militem, nemini vis adfertur: sed ne cupient quidem cuiquam

quam permittitur. Hiemis enim, non auaritiæ persugium maiores nostri in sociorum atque amicorum testis esse voluerunt. Age verò ceteris in rebus quali sit temperantia considerate. Vnde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum initum putatis? Non enim illum eximia vis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut venti aliqui noui, tam celeriter in vltimas terras pertulerunt: sed hæres quæ ceteros remorari solent, non retardarunt: non auaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem. Postremò signa & tabulas, cæteraque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ ceteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille ne visenda quidem existimauit. Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeiò sicut aliquem non ex hac vrbe missum, sed de celo delapsum intuentur. Nunc denique incipiunt credere, fuisse homines Romanos hac quondam abstinentia: quod iam nationibus exteris incredibile, ac falsò memoriæ proditum videbatur: nunc imperij nostri splendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non sine causa maiores suos, tum cum hac temperantia Magistratus habebamus, seruire populi Rom. quàm imperare alijs maluisse. Iam verò ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita libera querimonie de aliorum iniurijs esse dicuntur, ut is qui dignitate principibus excellit facilitate par infimis esse videatur. Iam quantum consilio, quantum dicendi grauitate & copia valeas, in quo ipso inest quadam dignitas Imperatoria, Quirites, hoc ipso in loco sepe

gnouistis. Eidem verò eius inter socios quantam existi-
 stimari putatis, quam hostes omnium gentium san-
 ctissimam esse iudicant? Humanitate iam tanta est,
 ut difficile ductu sit, utrum hostes magis virtutem eius
 pugnantes timuerint: an mansuetudinem victi dilexe-
 rint. Et quisquam dubitabit, quin huic tantum bel-
 lum hoc transmittendum sit qui ad omnia vestrae me-
 moria bella conficienda, diuino quodam consilio natus
 esse videatur? Et quoniam auctoritas multum quoque
 in bellis administrandis; atque imperio militari valet,
 certè nemini dubium est, quin ea in re ille idem ipse Im-
 perator plurimum possit. Vehementer autem pertinere
 ad bella administranda, quid hostes, quid socij de Im-
 peratoribus vestris existiment, quis ignorat: cum scia-
 mus homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut
 metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minus
 fame quam aliqua certa ratione commoueri. Quod igitur
 nomen vnquam in orbe terrarum clarius fuit? cuius
 res gestae pares? De quo homine vos, id quod maxi-
 mè facit auctoritatem, tanta, & tam praeclara iudicia
 fecistis? An verò vsquam vllam esse oram tam desertam
 putatis, quò non illius dici fama peruasit: cum vni-
 uersus populus Romanus referto foro, repletuq; omnibus
 templis, ex quibus hic locus conspici potest: vnum sibi
 ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompeium
 Imperatorem deposcit? Itaque ut plura non dicam,
 neque aliorum exemplis confirmem, quantum huius
 auctoritas valeat in bello: ab eodem Cn. Pompeio omni-
 um rerum egregiarum exempla sumantur: qui, quo die
 à vobis maritimo bello praepositus est Imperator, tanta
 repente

repente utilitas annonæ ex summa inopia, & caritate
 rei frumentariæ consecuta est, vnius spe, & nomine,
 quantam vim ex summa vberitate agrorum diuturna
 pax efficere potuisset. Iam verò accepta in Ponto cala-
 mitate ex eo pralio, de quo vos paulò antè inuitus ad-
 monui, cum socij pertinuisent hostium opes, animique
 creuisent, cum satis firmum presidium prouincia non
 haberet: amississetis Asiam, Quirites, nisi ipsum id tem-
 poris diuinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortunæ
 populi Romani attulisset. Huius aduentus & Mithri-
 datem insolita inflammatum victoria continuit, Tigra-
 nem, magnis copijs minitantem Asiæ, retardauit. Et
 quisquam dubitabit, quid virtute perfecturus sit, qui
 tantum auctoritate perfecit? aut quàm faciliè impe-
 rio, atque exercitu socios & veltigalia conseruaturus sit,
 qui ipso nomine ac rumore defenderit? Agè verò illa res
 quantam declaret eiujdem hominis apud hostes populi
 Romani auctoritatem, quod ex locis tam longinquis,
 tam diuersis, tam breui tempore omnes vna huic se de-
 diderunt: quòd Cretensium legati, cum in eorum insula
 noster Imperator exercitusquè esset, ad Cn. Pompeium
 in vltimas propè terras venerunt: eique se omnes Cre-
 tensium ciuitates dedere velle dixerunt? Quid è idem
 ipse Mithridates, nonne ad eundem Cn. Pompeium le-
 gatum vsque in Hispaniam misit? eumquè Pompeius le-
 gatum, semper iudicauit: ij, quibus semper erat mole-
 stum ad eum potissimum esse missum, speculatorem,
 quàm legatum, iudicari maluerunt? Potestis igitur
 constituere, Quirites, hanc auctoritatem multis postea
 rebus gestis, magnisque vestris iudicijs amplificatam,
 quantum

quantum apud illos reges, quantum apud exterarum nationum valituram esse existimetis. Reliquum est ut de felicitate, quam præstare de seipso nemo potest, meminisse, & commemorare de altero possumus, sicut æquum est homini, de potestate deorum timide & pauca dicamus. Ego enim sic existimo: Maximo Marcello, Scipioni, Mario, & cæteris magnis imperatoribus, non solum propter virtutem, sed etiam propter fortunam, sæpius imperia mandata, atque exercitus esse commissos. Fuit enim profecto quibusdam summis viris quedam ad amplitudinem & gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna. De huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar moderatione dicendi: non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam, sed ut præterita meminisse, reliqua sperare videamur, ne aut iniussa dijs immortalibus oratio nostra, aut integra esse videatur. Itaque non sum prædicaturus Quirites, quantas ille res domi militæque, terra marique quantaque felicitate gesserit, ut eius semper voluntatibus non modo ciues assenserint; socij obtemperarint; hostes obedierint: sed etiam venti tempestatesque obsecundarint: hoc breuissimè dicam: neminem vnquam eam impudentem fuisse, qui à dijs immortalibus tot, & tantas res tacitus auderet optare, quos & quantas dij immortales ad Cn. Pompeium detulerunt, quod ut illi proprium ac perpetuum sit, Quirites, cum communis salutis, atque Imperij, tum ipsius hominis causa (sicuti facitis) velle & optare debetis. Quare cum & bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit: ita magnum, ut acuratissimè sit administrandum: &

cùm ei Imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitatis, Quirites, quin hoc tantum beni, quid à Dijs immortalibus oblatum & datum est, in Rempublicam conseruandam, atque amplificandam conferatis? Quod si Romæ Cn. Pompeius priuatus esset hoc tempore: tamen ad tantum bellum is erat: diligendus, atque mittendus: nunc cùm ad cæteras summas utilitates hæc quoque opportunitas adiungatur, vt in his ipsis locis adsit, vt habeat exercitum, vt ab ijs qui habent, accipere statim possit: quid exspectamus? aut cur non ducibus in Dijs immortalibus, eidem cui cætera summa cum salute Reipubl. commissa sunt, hoc quoque bellum regium committimus? At enim vir clarissimus Reipublicæ & vestræ beneficijs amplissimis adfectus Quint. Catullus, itemquæ summis ornamentis honoris, fortuna, virtutis, ingenij præditus Q. Hortensius ab hac oratione dissentiunt. Quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimum valuisse & valere oportere confiteor. Sed in hac causa, tametsi cognoscitis auctoritates contrarias fortissimorum virorum, & clarissimorū: tamen omissis auctoritatibus, ipsa re, & ratione exquirere possumus veritatem. Atque hoc facilius quod ea omnia quæ adhuc à me dicta sunt idem isti vera esse concedunt: & necessarium bellum esse, & magnum, & in vno C. Pompeio summa esse omnia. Quod igitur ait Hortensius? si vni omnia tribuenda sunt: vnum dignissimum esse Pompeium: sed ad vnum tamen omnia deferri non oportere. Obsoleuit iam ista oratio, re multò magis, quàm verbis refutata. Nam tu idem Quinte Hortense

multo

multa pro tua summa copia ac singulari facultate dicēdi,
 & in Senatu contra vnum fortem A. Gabinium graui-
 ter, ornatequē dixisti: cū is de vno imperatore contra
 prædones constituendo legem promulgasset: & ex hoc
 ipso loco permulta idem contra legem verba fecisti Quid
 cum, per deos immortales, si plus apud populum Roma-
 num auctoritas tua, quā ipsius populi Romani salus,
 & vera causa valisset, hodie hanc gloriam, atque hoc
 orbis terræ imperium teneremus? an tibi tuum impe-
 rium esse hoc videbatur, cū populi Romani legati,
 prætores, quæstoresquē capiebantur? cū ex omnibus
 prouincijs con meatu, & priuato, & publico prohibeba-
 mur? cū ita clausa erant nobis omnia maria, vt neque
 priuatam rem maritimam, neque publicam iam obire pos-
 semus? quæ ciuitas antea vnquam fuit, non dico Athe-
 niensium, quæ satis latè quondam mare tenuisse dicitur?
 non Carthaginensium, qui permultum classe maritimis-
 que rebus voluerunt: non Rhodiorum, quorum vsque
 ad nostram memoriam disciplina naualis, & gloria re-
 mansit: quæ ciuitas antea vnquam tam tenuis, tam
 parua insula fuit; quæ non portus suos, & agros & ali-
 quam partem regionis, atque oræ maritimæ per se ipsa
 defenderet? ac Hercle aliquot annos continuos ante le-
 gem Gabiniam ille populus Rom. cuius vsque ad nostram
 memoriam nomen inuictum in naualibus pugnis per-
 manserat, magna ac multò maxima parte, non modò
 vtilitatis, sed dignitatis atque imperij caruit, Nos, quo-
 rum maiores Anthiochum regem classe, Persenque supe-
 rarunt, omnibus naualibus pugnis Carthaginenses ho-
 mines in maritimis rebus exercitatissimos paratissi-
 mosquē

mosque vicerunt? ij nullo in loco iam prædonibus pares
 esse poteramus. Nos quoque qui antea non modo Ita-
 liam tutam habebamus, sed omnes socios in ultimis oris
 auctoritate nostri imperij saluos præstare poteramus, tum
 cum insula Delos tam procul à nobis in Ægeo mari po-
 sita, quò omnes undique cum mercibus atque oneribus
 commeabant, referta diuitijs, parua sine muro nihil ti-
 mebat: ijdem non modò prouincijs, atque oris Italia ma-
 ritimi ac portibus nostris, sed etiam Appia iam via
 carcabamus. Et hic temporibus non pudebat Magistra-
 tus populi Romani in hunc ipsum locum ascendere, cum
 eum vobis maiores vestri exuuijs nauticis, & classium
 spolijs ornatum reliquissent. Bono te animo tum, Quin-
 to Hortensi, populus Roman. & ceteros qui erant in ea-
 dem sententia, dicere existimauit, ea quæ sentiebat is:
 sed tamen in salute communi idem populus Roman. dolori
 suo maluit, quam auctoritati vestræ obtemperare. Ita-
 que vna lex, vnus vir, vnus anus non modò nos illa mi-
 seria, ac turpitudine liberauit: sed etiam effecit, vt ali-
 quando verè videremur omnibus gentibus ac nationi-
 bus terra marique imperare, quo mihi etiam indignius
 videtur obrectatum esse adhuc, Gabino dicam? an ne
 Pompeio? an vtrique? id quod est verius, ne legaretur
 A Gabinius C. Pompeio expetenti, ac postulanti? vtrum
 ille qui postulat legatum ad tantum bellum, quem ve-
 lit, idoneus non est, qui impetret, cum ceteri ad expi-
 landos socios, diripiendasque prouincias, quos voluerunt,
 legatos eduxerunt? an ipse, cuius lege salus ac dignitas
 populi Romani atque omnibus gentibus constituta est,
 expers esse debet gloriæ eius imperatoris, atque eius ex-

At
 ne
 per
 1

ercitus, qui consilio ipsius atque periculo est constitutus?
*An. Cn. Placidius, Quintus Metellus, Quintus Cælius
 Latinienſis, C. Lentulus quos omnes honoris causa no-
 mino, cum Tribun. plebis fuissent anno proximo legati
 esse potuerunt: in hoc vno Gabinio sunt tam diligentes,
 qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc im-
 peratore, atque exercitu, quem per se ipse constituit,
 etiam præcipuo iure esse deberet, de quo legendo spero
 Consules ad Senaturn relatuſos. Qui si dubitabunt aut
 grauabuntur, ego me profiteor relatuſos: neque me im-
 pediet Quirites, inimicum edictum, quò minus fretus
 vobis, vestrũ ius beneficiumquẽ defendam. Neque
 præter intercessionem quicquam audiam: de qua (vt ar-
 bitror) isti ipsi qui minantur, etiam atque etiam qui id
 liceat, considerabunt. Meam quidem sententia, Qui-
 rites, vnius A. Gabinius belli maritimi, verumquẽ ge-
 starum auctoſ, comes Cn. Pompeio adſcribitur, propte-
 rea quòd alter vni id bellum suscipiendum vestris suf-
 fragijs detulit: alter delatum, susceptumquẽ consecit.
 Reliquum est vt de Quinti Catuli auctoſitate, & sen-
 tentia dicendum esse videatur. Qui cum ex vobis qua-
 reret, si in vno Cn. Pompeio omnia poneret: si qui-
 de eo factum esset in quo spem essetis habituri, accipi-
 magnum suæ virtutis fructum, ac dignitatis: cum om-
 nes propè vna voce in eo ipso vos spem habituros esse
 dixistis. Etenim talis est vir, vt nulla res tanta sit, &
 tam difficilis, quam ille non & consilio regere, & in-
 tegritate tueri, & virtute conficere possit. Sed in ho-
 ipso ab eo vehementissimè dissentio: quòd quòd minis-
 certa est hominum, ac minus diuturna vita, hoc me-
 gis*

gis Respub. dum per deos immortales licet, frui debet
 summi hominis, vita, atque virtute. At enim n. h. l.
 noui fiat contra exempla atque instituta maiorum.
 Non dico loco maiores nostros semper in pace consue-
 tudini, in bello. vtilitati paruisse, semper ad nouos ca-
 sus temporum, nouorum consiliorum rationes accom-
 modasse: non dicam duo bella maxima, Punicum &
 Hispaniense ac vno imperatore esse confecta. duas vr-
 bes potentissimas, quæ huic imperio maximè minaban-
 tur, Carthaginem atque Numantiam, ab eodem Scipio-
 ne esse delictas non commemorabo; nuper uia vobis pa-
 tribusquè vestris esse visum, vt in vno Caio Mario
 spes imperij poneretur: vt idem cum Iugurtha, idem
 cum Cimbris, idem tum Theutonis bellum administra-
 ret: in ipso (n. Pompeio, in quo noui constitui nihil
 vult Quintus Catulus, quam multa sint noua, summa-
 què Catuli voluntate constituta, recordamini. Quid
 enim tam nouum, quam adolescentulum priuatum exer-
 citum difficili Reipublica tempore conficere? confecit:
 huic præesse? præfui: rem optimè ductu suo gerere?
 gessit. Quid tam præter consuetudinem, quàm homini
 peradolescenti, cuius à Senatorio gradus ætas longè ab-
 esset, imperium atque exercitum dari? Siciliam permit-
 ti, atque Africam, bellumquè in ea administrandum?
 fuit in his prouincijs singulari innocentia, grauitate, vir-
 tute: bellum in Africa maximum confecit, victorem
 exercitum deportauit. Quid tam inauditum, quàm equi-
 tem Romanum triumphare? At tam quoque rem popu-
 lus Rom. non modo vidit, sed etiam studio omni vi-
 sendam putauit. Quid tam inusitatum, quàm vt cum

duo consules clarissimi, fortissimique essent, Eques Romanus ad bellum maximum formidulosissimumque pro consule muteretur? missus est, quo quidem tempore, cum esset non nemo in Senatu, qui diceret, non oportere muti hominem priuatum pro consule? L. Philippus dixisse dicitur: non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere. Tanta in eo Reipublica bene gerenda spes constituebatur, ut duorum consulum munus vnus adolescentis virtuti committeretur. Quid tam singulare, quam ut ex senatusconsulto legibus solutus, consul ante pereret, quam vllum alium magistratum per leges capere licuisset: Quid tam incredibile, quam ut iterum eques Romanus ex senatusconsulto triumpharet? quae in omnibus hominibus noua, post hominum memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt, quam haec, quae in hoc vno homine vidimus. Atque haec tot exempla, tanta, ac tam noua, profecta sunt in eundem hominem, a Quinti Catuli, atque a ceterorum eiusdem dignitatis amplissimorum hominum auctoritate. Quare videant, ne sit per iniquum, & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeij dignitate a vobis comprobatae semper esse: vestrum ab illis de eodem homine iudicium, populi que Romani auctoritatem improbari: praesertim cum tam suo iure populus Romanus in hoc homini suam auctoritatem, vel contra omnes qui dissentiunt, possit defendere: propterea quod istis reclamantibus vos vnum illum ex omnibus delegistis, quem bello praedonum praeponebatis. Hoc si vos temere facistis, & Reipublicae parum consulistis, recte isti studia vestra suis consilijs regere conantur. Sin autem vos plus

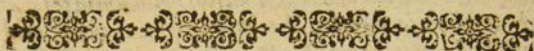
rum in Republica vidistis: vos his repugnantibus per vosmetipsum dignitatem huic imperio, salutem orbi terrarum attulistis: aliquando isti principes & sibi, & ceteris, populi Romani vniuersi auctoritate parendum esse fateantur. Atq; in hoc bello Asiatico, & regio, non solum militaris illa virtus, quae est in Cn. Pompeio singularis, sed aliae quoque virtutes animi multa & magna requiruntur. Difficile est in Asia, Cilicia, Syria, regnisque exterarum nationum, ita versari vestrum imperatorem, ut nihil aliud, quam de hoste ac laude cogitet. Deinde etiam si qui sunt pudore ac temperantia moderatioribus, tamen eos tales propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur. Difficile est dictu, Quirites, quanto in odio sumus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eos hoc anno cum imperio misimus, iniurias ac libidines. Quod enim sanum putatis in illis terris nostris Magistratibus religiosum? quam ciuitatem sanctam? quam domum satis clausam ac munitam fuisse? vrbes iam locupletes, ac copiosae requiruntur: quibus causa belli propter diripendi cupiditatem inferatur. libenter haec coram Quinto Catulo, & Quinto Hortensio disputarem, summis, & clarissimis viris. Nouerunt enim sociorum vulnera, vident eorum calamitates, querimonias audiunt. pro sociis vos contra hostes exercitum mittere putatis? an hostium simulatione contra socios atque amicos? quae ciuitas est in Asia. sua non modo imperatoris aut legati, sed vnius Tribuni militum animos ac spem capere possit? Quare etiam si quem habetis, qui collatis signis, exercitus regius superare posse videatur, tamen nisi erit idem, qui se a

pecunijs sociorum, qui ab eorum contugibus ac liberis, qui ab auro gazaque regia manus, oculos, animumque cohibere possit, non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum regnumque mittatur. Ecquam putatis civitatem pacatam fuisse, quae locuples sit? ecquam esse locupletem, quae istis pacata esse videatur? Urbs maritima Quirites Cn. Pompeium non solum propter rei militaris gloriam, sed etiam propter animi continentiam requisivit. Videbat enim populum Romanum non locupletari quotannis pecunia publica, praeter paucos: neque eos quicquam aliud assequi classium nomine, nisi ut detrimentis accipiendis maiore adfici turpitudine videremur. Nunc quae cupiditate homines in provincias, quibus iactaris, quibus conditionibus proficiantur, ignorant videlicet isti, qui ad unum deferenda esse omnia non arbitrantur? quasi verò Cn. Pompeium non cum suis virtutibus, non etiam alienis vitijs magnam esse videamus. Quare nolite dubitare, quin huic vni credatis omnia: qui inter annos tot unus inuentus sit, quem socij in vrbes suas cum exercitu venisse gaudeant. Quod si auctoritatibus hanc causam Quirites confirmandam pudatis, est vobis auctor bellorum omnium maximarumque rerum peritissimus P. Servilius cuius tanta res gestae, terra marique extiterunt: ut cum de bello deliberetis, auctor vobis grauior esse nemo debeat. Est Caius Curio summis vestrjs beneficijs, maximisque rebus gestis: summo ingenio & prudentia praeditus. Est Cn. Lentulus, in quo omnes pro amplissimis vestris honoribus summum consilium, summam gravitatem esse cognoscitis: Est Caius Cassius, integritate virtutis, constantia singulari. Quare videte, num horum au-

PRO LEGE MANILIA. 71

Floratibus, illorum orationi qui dissentiunt, respondere
 posse videamur. Qua cum ita sint C. Manili, primam
 istam tuam & legem, & voluntatem, & sententiam
 laudo, vehementissimeque comprobo: deinde te hortor,
 ut auctore populo Romano maneas in sententia: neve
 cuiusquam vim aut minas pertimescas: primum in te sa-
 tis esse animi, constantiaque arbitror, deinde cum tantam
 multitudinem cum tanto studio adesse videamus, quam
 non iterum in eodem homine proficiendo vidimus, quid
 est, quod aut de re, aut de proficiendi facultate dubitemus?
 ego autem, quicquid in me est studij, consilij, laboris,
 ingenij, quicquid hoc beneficio populi Romani, atque hac
 potestate pratoria, quicquid auctoritate, fide, constan-
 tia possim, id omne ad hanc rem conficiendam tibi, &
 populo Romano polliceor & defero: testorque omnes
 deos, & eos maxime, qui huic loco temploque president,
 qui omnium mentes eorum, qui ad Rempublicam adunt,
 maxime perspiciunt: me hos neque rogatu facere cuius-
 quam, neque quo Cn. Pompei gratiam mihi per hanc
 causam conciliari putem: neque quo mihi ex cuiusquam
 amplitudine, aut praesidia periculis, aut adiumenta ho-
 noribus quaeram: propterea quod pericula facile, ut ho-
 minem prestare oportet, innocentia testi pellimus: ho-
 norem autem neque ab vno, neque ex hoc loco sed ea-
 dem nostra illa laboriosissima ratione vitae, si vestra vo-
 luntas feret, consequemur. Quamobrem quicquid in
 hac causa mihi susceptum est Quirites: id omne me Rei-
 pub. causa suscepisse confirmo: tantumque abisi, ut ali-
 quam bonam gratiam mihi quasi se videar, ut multas
 etiam similtates, partim obscuras, partim apertas. in-

celligam mihi non necessarias, nobis non vtilis suscepisse. Sed ego me hoc honore præditum, tantis vestris beneficijs adfectum, statui Quirites, vestram voluntatem & Reip dignitatem, & salutem prouinciarum atq; sociorū, meis omnibus commodis & rationibus præferre oportere.

ORATIO

P R O

R E G E D E I O T A R O,
A D C. CÆSAREM.

M. in omnibus causis grauioribus C. Cæsar, initio dicendi commoueri soleam vehementius, quàm videtur vel vsus, vel
C *atas mea postulare: tum in hac causa ita me multa perturbant, vt, quantum mea fides studij mihi adferat ad salutem regis Deiotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. Primum dico pro capite fortunisque regis: quod ipsum etsi iniquum est, in tuo duntaxat periculo: tamen est ita misitatum, regem capitis reum esse, vt ante hoc tempus non sit auditum. Deinde eum regem, quem ornare antea cunctociam Senatu solebamus. pro perpetuis eius in nostram Rempublicæ meritis tunc contra atrocissimum crimen cogor defendere. Accedit, vt accusatorum alterius credulitate:*

PRO DEIOTARO.

93

zate, alterius indignitate perturbet. Crudelis Castor est, ne dicam sceleratum & impium: qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiæque suæ terrorem intulerit ei, cuius senectutem tueri, & tegere debebat: commendationemque incuntis ætatis ab impietate, & scelere duxerit: qui servum corruptum premis ad accusandum dominum impulerit, & à legatorum pedibus abduxerit. Fugitivi autem Dominum accusantis, & dominum absentem, & dominum amicissimum nostræ Reipubl. cum os videbam, cum verba audiebam: non tam adf. etiam regiam conditionem dolebam, quam de fortunis communibus extimescebam. Nam quam more maiorum de seruo in dominum ne tormentis quidem quari liceat: in qua quaestione dolor vobis vocem elicere possit, etiam ab invito: exortus est servus, qui, quem cum in eculeo appellare non posset, eum accuset solutus. Perturbat me, C. Caesar, etiam illud interdum, quod tamen, cum te penitus re cognovi, timere desino. re enim iniquum est: sed tua sapientia sit æquissimum: nam dicere apud eum de facinore, contra cuius vitam consilium facinoris misse arguere; si per se ipsum consideres, grave est, nemo enim ferè est, qui sui periculi iudex, non sibi se æquorem quam reo præbet, sed tua C. Caesar præstans singulari-que natura hunc mihi metum minuit, non enim tam timeo, quid tu de rege Deiotaro: quam intelligo, quid de te ceteros velis iudicare. Moveor etiam loci ipsius insolentia, quod tantam causam, quanta nulla unquam in disceptatione versata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conventum, & eam frequentiam, in
 qua

quæ oratorum studia niti solent : in tuis oculis , in tui ore
 vultuque acquiesco : te vnum intueor , ad te vnum om-
 nis mea spectat oratio : quæ mihi ad spem obtinendæ ve-
 ritatis grauissima sunt , ad motum animi , & ad omnem
 impetum dicendi contentionemque leuiora . Hanc enim
 C. Cæsar causam si in foro dicerem , eodem audiente ,
 & discepant te , quantam mihi alacritatem populi Ro-
 ma concursus adferret ? Quis enim cuius ei regi non fa-
 ueret , cuius omnem ætatem in populi Romani bellis con-
 sumptam , esse meminisset ? Spectarem curiam intuerer
 forum . cælum demique testator ipsum : sic cum & Deo-
 rum immortalium , & populi Romani , & Senatu bene-
 ficia in regem Deiotarum recordarer : nullo modo mihi
 deesse posset oratio . quæ quoniam angustiora parietes
 faciunt , actioque causa maxime debilitatur loco ? tuum
 est , Cæsar , qui pro multis sæpè dixisti , quid nunc mihi
 animi sit , ad te ipsum referre , quo facilius tum æqui-
 tas tua , tum audiendi diligentia minuat hanc perturba-
 tionem meam . Sed antequam de accusatione ipsa dico :
 de accusatorum spe pauca dicam , qui quum videantur
 neque ingenio ; neque vsu atque exercitatione rerum
 valere : tamen ad hanc causam non sine aliqua spe &
 cogitatione venerunt . Iratum te regi Deiotato fuisse ,
 non erant nescij : adfectum illum quibusdam incommodis
 & detrimentis , propter offensionem animi tui , memine-
 rant : teque cum huic iratum , tum sibi amicum cogno-
 uerant ? cumque apud ipsum te de tuo periculo dicerent ,
 fore putabant , vt in exulcerato animo facile fictum cri-
 men insideret . Quamobrem hoc nos primum metu , C.
 Cæsar , per fidem & constantiam , & clementiam tuam
 libera

libera, ne residere in te ullam partem iracundiæ suspicemur. per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti: istam inquam dexteram, non tam in bellis, & in prælijs, quam in promissis fide firmiorem, tu illius domum inire, tu vetus hospitium renouare voluisti: te eius dij penates acceperunt, te amicum & placatum Deiotari regis aræ, focique viderunt. Cum facile exorari. Cæsar, tum semel exorari soles, nemo vnquam te placauit inimicus, qui vllas resedisse in te simultatis reliquias senserit. quamquam cui sunt inaudita cum Deiotaro querela tuæ? Nunquam tu illum accusasti vt hostem, sed vt amici officio parum functum, quod propensior in Cn. Pompei amicitiam fuisset, quam in tuam: cui tamen ipsi regi veniam te daturum fuisse dicebas, si tum auxilia Pompeio, vel si etiam filium misisset: ipse tamen excusatione ætatis vsus esset. Itaque cum maximis eum rebus liberares, per paruam amicitia culpam relinquebas. Itaque non solum in eum non animaduertisti: sed omnimodum liberauisti, hospitem agnouisti regem reliquisti neque enim ille odio tui progressus, sed errore communi lapsus est. Is rex quem Senatus hoc nomine sæpè honorificentissimus decretis appellauisset, quique illum ordinem ab adulescentia grauissimum sanctissimumque duxisset, iisdem rebus est perturbatus: homo longinquus, & alienigena, quibus nos in media Reppub. nati semperque versati. Cum audisset Senatus consentientes auctoritate arma sumpta: Consulibus, Prætoribus, Tribunis plebis, nouis Imperatoribus Rempublicam defendendam datam: mouebatur animo, & vir huic Imperio amicissimus, de salute populi Romani ex-

time-

timescebat, in qua etiam suam inclusam esse videbat; summo tamen timore quiescendum sibi esse arbitrabatur; maxime vero perturbatus est, ut audiuit Consules ex Italia profugisse: omnesque Consulares (sic enim nunciabitur) cunctum Senatum, totam Italiam esse effusam, talibus enim nuncijs, & rumoribus patebat ad Orientem via, nec illi veri subsequabantur, nihil ille de conditionibus tuis, nihil de studio concordiae, & pacis, nihil de conspiratione audiebat, certorum hominum contra dignitatem tuam, quae cum ita essent, tamen usque eò se tenuit, quoad à Cn. Pompeio ad eum legati literaque venerunt. Ignosce, ignosce, Caesar, si eius viri auctorita rex Deiotarus cessit, quem nos omnes secuti sumus. in quem cum dii atque homines omnia ornamenta conguessissent. tum tu ipse plurima, & maxima: neque enim si tuae res gestae caterorum laudibus obscuritatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeij memoriam amissimus. quantum nomen eius fuerit, quanta opes, quanta in omne genere bellorum gloria, quanti honores populi Roman. quanti Senatus quanti tui, qui ignorat? tantò ille superiores vicerat gloria: quanto in omnibus praestitisti. Itaque Cn. Pompeij bella victorias, triumphos, consulatus, admirantes numerabamus: tuos enumerare non possumus. Ad eum igitur rex Deiotarus venit hoc misero fatalique bello, quem antè iustis hostilibusque bellis adiunxerat, quo cum erat non hospitium solum, verum etiam familiaritate coniunctus: & venit vel rogatus, vel amicus, vel accersitus: ut socius: vel euocatus, ut is qui Senatus parere didicisset: postremò uenit ut ad fugiendam, non ut ad insequentem, idest, ad periculi, non ad

victoriae

victoria societatem. Itaque Pharsalico praelio facto, & Pompeio discessit: spem infinitam persequi noluit: vel officio, si quid debuerat: vel errori, si quid nescierat, satisfactum esse duxit: domum se contulit, teque Alexandrinum bellum gerente, vtilitatibus tuis paruit. Ille exercitum (n. Domitij amplissimi viri suis tectis, & copijs sustentauit; ille Ephesum ad eum, quem tu ex suis fidelissimum, & probatissimum omnibus delegisti, pecuniam misit: ille iterum, ille tertio actionibus factis, pecuniam dedit, qua ad bellum vtereris: illo corpus suum periculo obiecit, tecumque in acie contra Pharnacem fuit, tuum à hostem esse duxit suum. Quae quidem à te in eam partem accepta sunt, C. Caesar, vt eum amplissimo regis honore, & nomine adseceris. Is igitur non modò à te periculo liberatus, sed etiam honore amplissimo ornatus, arguitur, domi te sua interficere voluisse. quod tu, nisi eum furiosissimum iudicas, suspiciari profectò non potes. Vt enim omittam, cuius tanti sceleris fuerit, in conspectu deorum penatium necare hospitem: cuius tanta importunitatis, omnium gentium, atque omnis memoriae clarissimum lumen extinguere: cuius tanta ferocitatis, victorem orbis terrarum non extimescere: cuius tam inhumani, & ingrati animi, à quo rex appe latus esset, in eum Tyrannum inueniri: vt hac omittam, cuius tanti furoris fuit, omnes reges, quorum multi erant finitimi, omnes liberot populos, omnes socios, omnes provincias, omnia denique omnium arma contra se vnum excitare? quoniam ille modo cum regno, cum domo, cum coniuge, cum charissimo filio distractus esset, tanto scelere non modo profectò, sed

etiam cogitato: At, credo, hæc homo inconsultus, & temerarius non videbat quis consideratior illo? quis re-
 Etior? quis prudentior? quanquam hoc loco Deiotarum
 non tam ingenio & prudentia, quam fide & religione
 vitæ defendendum puto. nota est tibi hominis probitas
 C. Cæsar, noti mores, nota constantia. cui porò, qui
 molò, populi Roman. nomen audiuit, Deiotari probi-
 tas; integritas, grauitas, virtus fide non sit audita?
 quod igitur facinus nec in hominem imprudentem ca-
 dere posset, propter metum presentis exitij: nec in faci-
 norosum, nisi esset idem amentissimus: id vos & à viro
 optimo, & ab homine minime stulto cogitatum esse con-
 fingitis. At quam non modò non credibiliter, sed ne sus-
 piciosè quidem? Cum, inquit, in castellum Luceium
 venisses, & domum regis hospitis tui diuertisses: locus
 erat quidam, in quo erant ea composita, quibus te rex
 munerare constituerat. huc te à balneo, priusquam ad-
 cumberes, ducere volebat, ibi enim erant armati, qui
 te interficerent, in eo ipso loco collocati. En crimen, en
 causa, cur regem fugitiuus, dominum seruus accuset.
 Ego me hercule C. Cæsar, initio, cum est ad me ista causa
 delata, Philippum medicum, seruum regium, qui cum
 legatus missus esset, ab ipso adolescente existimaui esse
 corruptum, hæc suspicione sum percussus: medicum in-
 dicem subornabit: finget videlicet aliquod crimen ve-
 neni. Et si a veritate longè, tamen à consuetudine cri-
 minandi non multum res abhorrebat. Quia autem medi-
 cus? nihil de veneno; at id fieri potuit; primò occultus
 in portione, vel in cibo: deinde etiam impudicus sit, quod,
 cum est factum, negari potest. Si palam te interemisset,

omnium in se gentium non solum odia, sed etiam arma
 conuertisset: si veneno, Iouis illius quidem hospitalis nu-
 men nunquam celare potuisset: homines vero fortasse
 celauisset. Quod igitur, & occultius conari, & effice-
 re cautius potuit; id tibi & medico callido, & seruo, vs
 putabat, fideli non credidit? de armis, de foro, de insidijs
 celare te voluit? At quam festinè crimen contexu-ur?
 Tua te, inquit, eadem, quæ semper, fortuna seruant,
 negauisti tam te inspicere velle. quid postea? an Deiotar-
 us re illo tempore non perfecta, continuo dimisit exerci-
 tum? nullus erat alius insidiandi locus? At eodem te,
 cum cœnauisses, rediturum dixeras: itaque fecisti, horam
 vnã aut duas eodem loco armatos, vt collocati fuerunt,
 retinere magnum fuit? cum in conuivio occiter & in-
 cundè fuisses, tum illuc misisti, vt dixeras, quo in loco
 Deiotarum talem erga te cognouisti, qualis rex Atta-
 lus in P. Africanum fuit: cui munificentissima dona,
 vt scriptum legimus, vsque ad Numantiam misisti ex
 Asia: quæ Africanus inspectante exercitu accepit. Quod
 cum præsens Deiotarus regio & animo, & more fecis-
 set, tu in cubiculum discessisti. Obsecro, C. Cæsar, re-
 pecte temporis illius memoriam: pone illum ante oculos
 diem: vultus hominum te intuentium, atque admiran-
 tium recordare, num quæ trepitatio? num qui tumultus?
 num quid nisi moderatè, nisi quietè, nisi ex hominis gra-
 uissimi & sanctissimi disciplinas quid igitur cause exco-
 gitari potest, cur te lautum voluerit, cœnatum nolue-
 rit occidere? in posterum, inquit, diem distulit. vt tunc
 in castellum Luceium ventum esset, ibi cogitata perfici-
 ceret. Non video causam loci mutandi: sed tamen acta

res criminose est. Cum, inquit, vomere te post cenam velle dixisses: in balneum te ducere cœperunt. ibi enim erant insidie. at te eadem tua fortuna seruauit: in cubiculum te ire male dixisti. Dij te perdant fugitiue: ita non modò nequam, & improbus, sed & fatuus & amens es. quid? ille signa ænea in insidijs posuerat, qua à balneo in cubiculum transferri non possent? Habes crimina insidiarum, nihil enim dixit amplius horum, inquit, erant conscius. Quid tum? ita demens ille erat, vt eum quem consciuum tanti sceleris habebat, à se dimitteret? Romam etiam mitteret, vbi & inimicissimum sciret esse nepotem suum, & C. Casarem, cui fecisset insidias? præsertim quum is vnum esset, qui posset de absente se vindicare? Et fratres meos, inquit, quod erant conscij, in vincula coniecit. Cum igitur eos vinceret, quos secum habebat: te solutum Romam mittebat, qui eadem scires, qua illos scire dicis. Reliqua pars accusationis duplex fuit: vna regem semper in speculis fuisse, cum à te animo esse alieno, altera, exercitum eum contra te magnum comparasse. De exercitu dicam breuiter, vt cætera. Nunquam eas copias rex Deiotarus habuit, quibus inferre bellum populo Romano posset: sed quibus fines suos ab excursionibus hostium & latrocinijs tueretur, & imperatoribus nostris auxilia mitteret. Atque antea quidem maiore copias alere poterat: nunc exigua vix tueri potest. At misit ad Calpurnium nescio quem: sed eos quos misit, quod ire noluerunt, in vincula coniecit. non quero quam verisimile sit, aut non habuissent regem, quos mitteret: aut eos, quos misisset, non paruisset: aut qui dicto audientes in tanta re non fuissent, eos vinctos potius, quam necatos fuisse.

fuisse, sed tamen cum ad Caelium mitteret, utrum cau-
sam illam victam esse iudicabat, an Caelium ipsum ma-
gnum hominem putabat? quem profecto is, cui optime
nostros homines nouit, vel quia non nosset, vel si nosset,
contemneret. Addidit etiam illud: equis non optimos
misisse tibi Veteis (credo) (Cesar nihil ad tuam equita-
tum sed misit ex ijs quos habuit, electos. At ne scio quem
ex eo nomen seruum iudicatum: non arbitror, non au-
diui: sed in eo etiam si accidisset, culpam reus nihil mi-
fuisse arbitraber. Alio autem a te anno iui. Quomo-
do sperauit credo, difficile tibi Alexandria fore exitus,
propter regionis naturam, & fluminis. At conspo tem-
pore pecuniam dedit exercitum alium, quem Asia præ-
fecerat, ei nulla in re defuit: tibi victori non solum ad
hospitium, sed ad periculum etiam, atque ad aciem præ-
sto fuit. Secutum est bellum Africanum, graues de te
rumore: sparsi, qui etiam furiosum illum Caelium exci-
tauerunt. Quorum erga te rex animo fuit, qui caetio-
natus sit. sese quæ & filium suum expoliare maluerit,
quam tibi pecuniam non subministrare? At eo inquit
tempore ipso Niceam, Ephesumque mittebat qui in mo-
res Africanis exciperent, & celeriter ad se referent.
Itaque cum essent ei nunciatum, Domitium naufragio
perisse, te in castello circumfideri: de Domitio auxit
votum Græcum, eadem sententia, quæ etiam nos habemus
Latinum: Percant amici, dum vna inimici inter-
cidant: quod illic, si esset tibi inimicissimus, nunquam
tamen dixisset; ipse enim mansuetus, versus in manus.
Qui autem Domitio poterat esse amicus, qui tibi esset
inimicus? tibi porro inimicus cur esset, a quo cum vel

interfici belli lege potuisse : reges & se & filium suum constitutos esse meminisset ? Quid deinde furcifer ? quò progreditur ? ait, hac lætitia Deiotarum elatum, vino se obruisse, in conuivioquè nudum saltauisse. que crux huic fugiuo potest satis supplicij adferre ? Deiotarum saltantem quisquam, aut ebrium vidit vnquam ? omnes sunt in illo rege virtutes, quod te, Cæsar ignorare non arbitror : sed præcipuè singularis, & admiranda frugalitas, etsi hoc verbo scio laudari : reges non solere, frugi hominem dici, non multum laudis habet in rege : fortem, iustum, senctum, grauem, magnanimum, largum, beneficium, liberalem, hæc sunt regie laudes, illa priuata est. Vt volet, vsque accipiat : ego tamen frugalitatem, id est, modestiam, & temperantiam, virtutum esse maximam iudico. hæc in illo est ab iuente ætate, tum à cuncta Asia, tum à Magistratibus, legatisquè nostris, tam ab equitibus Roman. qui in Asia negotiati sunt, perspecta, & cognita. Multis illè quidem gradibus officiorum erga Rempubl. nostram ad hoc regium nomen ascendit : sed tamen, quicquid à bellis popul. Roma, vacabat, cum hominibus nostris consuetudines, amicitias, res rationesque iungebat : vt non solum Tetrarcha nobilis sed optimus paterfamilias, & diligentissimus agricola, & pecuarius haberetur. Qui igitur adolescens nondum tanta gloria præditus, nihil vnquam nisi seuerissimè, & grauissimè fecerit, is ea existimatione, eaque ætate saltauit ? Imitari potius, Castor, animores, disciplinamquè debebas, quàm optimo, & clarissimo viro fugiuo ore maledicere. Quod si saltatorem unum habuisse neque eum virum, vnde pudoris, pudicitieque exempla peterentur : tamen hoc maledi-

Etum minimè in illam ætatem conueniret, quibus ille studijs ab ineunte ætate se imbuerat, non saltandi, sed bene ut armis, optimè ut equis vteretur: ea tamen illum, cum Æta, iam ætate exacta, defecerant. Itaque Deiotarum cum plures in equum sustulissent, quòd hærere in eo senex posses, admirari solebamus: hic verò adolescens qui meus in Cilicia miles, in Grecia commilito fuit, cum in illo nostro exercitu equitaret cum suis delectis equibus, quos vna cum eo ad Pompeium Pater miserat, quos concursus facere solebat? quàm se iactare? quàm se obstentare? quàm nemini in illa causa studio & cupiditate concedere? Cum verò exercitu amisso, ego, qui pacis semper author fui, post Pharsalicum autem prælium suaso, fuisssem armorum non deponendorum, sed abijciendorum: hunc ad meam auctoritatem non petus adducere quod & ipse ardebat studio ipsius belli, & patri satisfaciendæ esse arbitrabatur. Felix ista domus, quæ non impunitatem solùm adeptæ sit, sed habet etiam accusandi licentiam; calamitosus Deiotarus, qui & ab eo, qui in ipsâ castris fuerit, non modò apud te, sed etiam à suis accusetur. vos vestra secunda fortuna, Castor, non potestis sine propinquorum calamitate esse contenti. sint sanè inimiciæ, quæ esse non debebant; rex enim Deiotarus vestram familiam abiectam & obscuram è tenebris in lucem vocauit. Quis tuum patrem antea, qui esset, quàm cuius gener esset, audiuit? sed quamuis ingratus, & impiè necessitudinis nomen repudiaretis: tamen inimicitias hominum more gerere poteratis, non ficto crimine insectari, non expetere vitam non capitis arcere. Esto concedatur hæc quoque accerbitatis & odij magnitudo: ad eone,

ut etiam omnia vite salutisq, communis, atque etiam hu-
 manitatis iura violentur? seruum sollicitare verbis; spe,
 premijsque corrumpere, adducere domum, contra domi-
 num armare, hoc est non vni propinquo, sed omnibus fami-
 lijs bellum nefarium indicere. nam ista corruptela serui si
 non modò impunita fuerit, se etiam à tanta auctoritate
 approbata: nulli parietes nostram salutem, nullæ leges,
 nulla iura custodient. vbi enim id, quod intus est, atque
 nostrum, impunè euolare potest, contraquè nos pugnare:
 fit in dominatu seruitus, in seruitute dominatus. O tem-
 pera, ò mores? Cn. Domitius ille, quem nos pueri Con-
 sulem, Censorem, Pontificem maximum vidimus, cum
 Tribunum plebis M. Scaurum principem ciuitatis in
 iudicium populi vocauisset. Scaturique seruus ad eum
 clam domum venisset, & crimina in dominum delatur-
 rum se esse dixisset: comprehendi hominem iussit, ad
 Scaurumquè deduci. Vide quid intersit, etsi inique Ca-
 storem cum Domitio comparo: sed tamen ille inimico
 seruum remisit: tu ab auro abduxisti: ille in corruptum
 audire noluit, tu corrupisti: ille adiutorem seruum con-
 tra dominum repudiauit, tu etiam accusatorem adhi-
 buisti. At semel iste est corruptus à vobis, nonne cum
 esse productus testis, & cum tecum fuisset, refugit ad
 legatos? nonne etiam ad hunc C. Domitium venit? non-
 ne audiente hoc Ser. Sulpitio clarissimo viro, qui tum
 casu apud Domitium cœnabat, & hoc Tullio Torqua-
 to optimo adolescente se à te corruptum, tujs promissis
 in fraudem impulsum esse confessus est? Quæ est ista
 eam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhu-
 manitas? Idcirco in hanc urbem venisti, ut huius vr-
 bis

bis iura & exempla corrumperes? domesticosque tua in-
humanitate nostra ciuitatis humanitatem inquinares?
at quam acutè collecta crimina. Blesamius, inquit,
(eius enim nomine optimi hominis, nec tibi ignoti, ma-
ledicebat tibi) ad regem, inquit. scribere solebat, te in-
uidiosè Tyrannum existimari: statua inter reges posi-
ta, animos hominum vehementer offensos. plaudi tibi
non solere. Nōne intelligis Cæsar, ex vrbanis maluo-
lorum fermunculis hac ab istis collecta? Blesamios Ty-
rannum Cæsarem scriberet? multorum enim ciuim.
capita viderat: multos iussu Cæsaris vel tuos verbera-
tos, necatos: multas adflctas & euersas domos: arma-
tis militibus refertum forum: quæ semper in ciuili vi-
ctoria sensimus, ea te victore non vidimus: solus inquam,
& C. Cæsar, cuius in victoria nemo ceciderit, nisi arma-
tus, & quem nos liber in summa Reipubl. libertate na-
ti, non modò non Tyrannum sed etiam clementissimum
in victoria videmus ducem: is Blesamio, qui viu it in re-
gno, Tyrannus videri potest? Nam de statu quis quæri-
tur? vna præsertim, quum tam multas videat? valde
enim inuidendum est eius statuae, cuius trophæis non in-
uidemus. Nam si locus adfert inuidiam, nullus locus est
ad statuam quidem nostris clarior. De plausu autem quid
respondeam? qui nec desideratus vnquam à te est: &
nonnunquam, obstupefactis hominibus ipsa admiratio-
ne, compressus est: & fortasse eo prætermisus. quia ni-
hil vulgare te dignum videri potest. Nihil à me arbitror
prætermisum: sed aliquid ad extremam causæ partem
reseruatum: id autem aliquid est, te vt pluriè Deiotaro
reconciliet oratio mea, non enim iam metuo, ne tu il-

li succenseas: illud vereor, ne tibi illum succensere aliquid
 suspicere: quod abest longissime, mihi crede, Caesar, quid
 enim retineat per te, meminit: non quid amiserit: neque
 se à te multarum arbitratur; sed cum existimaret multi-
 tibi multa esse tribuenda, quo minus à se qui in altera par-
 te fuisset, ea sumeres, non recusavit. Etenim si Antio-
 chus magnus ille Rex Asiae, cum postea quàm à Scipione
 deiectus, Taurò tenus regnare iussus esset, omnemque
 hanc Asiam quæ est nunc nostra prouincia, amississet di-
 cere est solitus. Benignè sibi à populo Romano esse fa-
 ctum, quod nimis magna procuratione liberatus, modicis
 Regni terminis uteretur: potest multo facilius se Deio-
 tarus consolari. Ille enim furioris multam sustinuerat: hic
 erroris omnia tu Deiotaro, Caesar, tribuisti, cum & ip-
 si & filio nomen regium concessisti. hoc nomine retento
 atque conseruato, nullum beneficium pop. Rom. nullum
 iudicium de se Senatus imminutum putat: magno animo,
 & erecto est, nec vnquam succumbet inimicis: ne fortu-
 nae quidem. Multa se arbitratur & peperisse antea fa-
 ctis, & habere in animo atque virtute; quæ nullo modo
 possit amittere, quæ enim fortuna, aut quis casus, aut
 quæ possit tanta iniuria omnium Imperatorum de Deiotaro
 decreta dolere? Ab omnibus enim est ornatus qui, post
 quam in castris esse potuit per ætatem, in Asia, Cappado-
 cia, Ponto, Cilicia, Syria bella gesserunt. Senatus verò
 iudicia de illo tam multa, tamquæ honorifica, quæ publi-
 cis pop. Rom. literis monumentisque consignata sunt, quæ
 vnquam vetustas obruet? aut quæ tanta delebit obliuio?
 quid de virtutis eius dicam? quid de magnitudine animi,
 grauitate, constantia? quæ omnes docti ac sapientes sum-

ma; quidam etiam sola bona esse dixerunt: hisque non modò ad bene sed etiam ad beatè videndum contentans virtutem esse. Hac ille reputans, & dies, & noctes cogitans, non modò tibi non succenset (esset enim non solum ingratus, sed etiam amens) verùm omnem tranquillitatem & quietem senectutis acceptam refert clemètie tuæ. Quo quidem animo quum antea fuit, tum non dubito quin tuis literis, quarum exemplum legis, quas ad eum Tarracone huic Blesamio dedisti, se magis etiam erexerit, ab omniquè solitudine abstraxerit. iubes enim eum bene sperare, & bono esse animo, quod scio te non frustra scribere solere. memini enim ysdem ferè verbis ad me te scribere; mequè tuis literis bene sperare non frustra esse iussum. Labora equidem Regis Deiotari causa, quo cum mihi amicitiam Resp. conciliauit, hospitium voluntas utriusque coniunxit: familiaritatem consuetudo attulit, summam verò necessitudinem magna eius officia in me, & in exercitum meum effecerunt: sed cum de illa labore, tum de multis amplissimis viris, quibus semel esse ignotum ad te oportet, nec beneficium tuum in dubium vocari, nec hærere in animis hominum solitudinem sempiternam, nec eccidere, vt quisquam te timere incipiat, eorum, qui semel à te sint liberati timore. Non debeo C. Caesar, quod fieri solet in tantis periculis, tentare, quònam modo dicendo misericordiam tuam commouere possim, nihil opus est, occurrere ipsa solet supplicibus, & calamitosis nullius oratione euocata. Propone tibi duos reges; & id animo contemplant, quod oculis non potes; dabis profectò misericordie quod iracundiæ negauisti. Multa sunt tuæ clemètie monumenta: sed maximè eorum incolumitates, quibus

salutem dedisti. Quae si in priuatis gloriosa sunt: multo
 magis commemorantur in regibus. Semper regum no-
 men in hac ciuitate sanctum fuit: sociorum veò regnum,
 & amicorum sanctissimum. Quid nomen hi reges ne amit-
 terent, te victore timuerunt: retentum verò & à te con-
 firmatum, posteris etiam suis, tradituros esse confido. Cor-
 pora verò sua pro salute regum suorum hi legati tibi regij
 tradunt, Hieras, & Blesamius & Antigonus tibi nobis-
 que omnibus iam diu noti: eademque fide & virtute præ-
 ditus Dorilaus, qui nup̄r cum Hiera legatus est ad te mis-
 sus tum regum amicissimi tum tibi etiam, ut spero proba-
 ti. Exquirere de Blesamio, nunquid ad Regem contra di-
 gnitatem tuam scripserit: Hieras quidem causam omnem
 suscipit, & criminibus illis pro rege se supponit reum. me-
 moriam tuam implorat, qua vales plurimum: negat vn-
 quam se à te in Deiotari Tetrarchia pedem distulisse: in
 primis finibus tibi se praesens fuisse dicit, vsque ad ultimos
 profectum: cum è balneo exisses, tecum se fuisse: cum
 illa munera inspexisses cœnatius, cum in cubiculo recu-
 buisset, eandemque. ssumitatem tibi se præbuisse postri-
 diè. Quamobrem si quid eorum, quae obiecta sunt, cogita-
 tum sit: non recusat quin id facinus suum iudicet. Quo-
 cini, C. Casar, velim existimare, hodierno die sen etiam
 tuam aut cum summo dedecore miserissimam pestem im-
 portaturam esse regibus, aut inuolumentum famam cum sa-
 lute: quorum alterum optare, illorum crudelitatis est:
 alterum conseruare clementiae tuae.

O R A T I O
P O S T
R E D I T V M
I N S E N A T V .

I, Patres Conscripti, quo vestris immorta-
S libus in me, fratremque meum liberosque
 nostros meritis, parum vobis cumulata
 gratias egero, quaeso, obtestorque ne mea
 natura potius, quam magnitudinis vestrorum benefi-
 ciorum id tribuendum putetis. Quae enim tanta potest
 existere vbertas ingenij, quae tanta dicendi copia, quod
 tam diuinum, atque incredibile genus orationis, quo quis-
 quam possit vestra in nos vniuersa promerita, non di-
 cam complecti orando, sed percensere numerando? qui
 mihi fratrem optatissimum, me fratri amantissimo, li-
 beris nostris parentes, nobis liberos: quis dignitatem,
 qui ordinem, qui fortunas, qui amplissimam Rempu-
 blicam, qui patriam, quae nihil potest esse iucundius, qui
 denique nosmetipsos vobis reddidistis. Quod si paren-
 tes carissimos habere debemus, quod ab ijs nobis vi-
 ta, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est, si deos
 immortales, quorum beneficio, & haec tenemus, &
 caeteris rebus aucti sumus, si populum Romanum, cu-
 jus honoribus in amplissimo consilio, & in altissimo gra-
 dia

du dignitatis atque in hac omnium terrarum arce collo-
 cati sumus : si hunc ipsum ordinem , à quo sæpè magnifi-
 centissimis decretis summus honestati : immensum , quid-
 dam, & infinitum est, quod vobis debeamus, quem vestro
 singulari studio atque consensu parentum beneficia, deo-
 rum immortalium munera populi Rom. honores, vestra
 de me multa iudicia, nobis vno tempore omnia reddidistis :
 vt, cum multa vobis, magna populo Romano, innumera-
 bilia parentibus, omnia dijs immortalibus debeamus, quod
 hæc antea singula per illos habuerimus : nunc vniuersa
 per vos recuperamus . Itaque P. C. quod ne optandum
 quidem est homini, immortalitatem quandam per vos
 adepti videmur, quod enim tempus erit vnquam, quo
 vestrorum in nos beneficiorum memoria, ac fama moria-
 tur ? qui illo ipso tempore, cum vi ferro, motu, minis ob-
 fessi teneremini, non multò post discessum metum vniuersi
 me reuocauistis, referente L. Mummio fortissimo atque
 optimo viro quem habuit ille pestifer annus maximè fi-
 delem, & minimè timidum, si dimicare placuisset defen-
 sorem salutis meæ posteaquam vobis potestas deternendi
 non est permissa per eum tribunum pleb. qui cum per se
 Rempub. lacerare non posset, sub alieno scelere deleuit :
 nunquam de me siluistis, nunquam meam salutem non
 ab his consulibus, qui vendiderant, flagitauistis . Itaque
 vestro studio atque auctoritate perfectum est, vt ille ipse
 annus, quem ego mihi, quam patriæ malueram esse fata-
 lem, octo Tribunos haberet, qui promulgarent de salu-
 te mea, & ad vos sæpè numero referrent. nam Consu-
 les modesti, legumque metuentes, impediabantur lege, nõ
 ea qua de me, sed ea qua de ipsis lata erat, cum MEME

PRO REDIT. IN SEN.

92

inimicum promulgauit, vt. si reuixissent hi, qui hæc pend
 delerunt tum edo redirem: qua facto vtrumq; confessus
 est, & se illorum vitam desiderare, & magno in pericu-
 lo Rempublicam futuram si aut hostes, atque interfe-
 ctos Republicæ reuixissent, aut ego non reuertissem.
 Itaque illo ipso anno, cum ego cessissem, princeps aute m
 ciuitatis, non legum præsidio, sed parietum, vitam su-
 am tueretur. Respublica sine consulibus esset, neque so-
 lum parentibus perpetuis, verum etiam tutoribus an-
 nuis esset orbata? Sententias dicere prohiberemini: ca-
 put meæ proscriptionis recitaretur: nunquam dubitastis
 meam salutem cum communi salute coniungere. Po-
 stea verò quàm singulari, & præstantissima virtute
 P. Lentuli Consulis, ex superioris anni caligine, & tene-
 bris lucem in Republ. Cal. Jan respicere cœpistis? cùm
 Q. Metelli nobilissimi hominis, atque optimi viri, sum-
 ma dignitas, cùm Prætorum, Tribunorum, pæne om-
 nium virtus, & fides Reipubl subuenisset: cùm virtu-
 te, gloria, rebus gestis, Cn Pompeius omnium gentium,
 omnium sæculorum, omnis memoriæ facilè princeps, tu-
 to se in senatum venire arbitraretur: tantus vester con-
 sensus de salute mea fuit, vt licet corpus abesset meum,
 dignitas tam in patriam reuertisset. quo quidem mense
 quid inter me, & meos inimicos interesset, existimare
 potuistis. ego meam salutem deserui, ne propter me ci-
 uium vulneribus Respub. cruentarentur. illi meum redi-
 tum non populi Romani suffragijs, sed flumine sangui-
 nis iutercludendum putauerunt. Itaque postea nihil vos
 ciuibus, nihil socijs, nihil regibus respondistis: nihil iu-
 dices sententijs, nihil populi suffragijs, nihil hic ordo
 aufero-

auctoritate declaravit: mutum forum, elinguem curiam, tacitam, & fractam civitatem videbatis. Quo quidem tempore, cum is excessisset, qui cadi & flammæ vobis auctoribus resisterat? cum ferro, & facibus homines tota urbe volitantes, magistratum tecta oppugnata, deorum templa inflammata, summi viri, & clarissimi consulis fasces fractos fortissimi, atque optimi Tribuni pleb. sanctissimum corpus non solum tactum, ac violatum manu, sed vulneratum ferro, confectumque vidistis. Qua strage nonnulli premoti magistratus partim metu mortis, partim desperatione Reip. paululum à mea causa recesserunt reliqui fuerunt, quos neq; terror, nec vis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec mina, nec tela, nec faeces à vestra auctoritate, à populi Rom. dignitate, à mea salute depellerent. Princeps P. Lentulus parens ac deus nostræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc specimen virtutis, hoc iudicium animi, hoc lumen consulatus sui fore putavit: si me mihi, si meis, si vobis, si Reipub. reddidisset, qui ut est designatus, nunquam dubitavit sententiam de salute mea, & Reipub. dignam dicere. Cum à tribunis pleb. vetaretur, cum præclarum caput recitaretur. ne quis ad vos referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset: totam illam causam, ut antè dixi proscriptionem non legem putavit, qua civis optimè ac Reipub. meritis nominatum sine iudicio, vna cum senatu Reipub. esset ereptus. Ut verò mihi magistratum, non dicam quid egerit prius, sed quid omninò egit aliud, nisi, ut, me conservato, vestram in posterum dignitatem auctoritatemque sanciret? *Dij immortales quantum mihi beneficium*

nescium dedisse videmini, quod hoc anno P. Lentulus consul fuit? quanto maius dedissetis, si superiore anno fuisset? nec enim eguissim medicina consulari, nisi consulari vulnere concidissem. Audieram ex sapientissimo homine atque optimo ciue, & viro, Q. Catulo, non sæpè unum consulem improbum, duos verò nunquam, excepto illo Cinnano tempore, fuisse. quare meam causam semper fore firmissimam dicere solebat, dum vel unus in Repub. esse consul. Quod verè dixerat, si illud de duobus Consulibus, quod antè in Repub. non fuerat, perenne ac proprium manere potuisset. Quod si Q. Metellus illo tempore Consul fuisset vnicus? dubitatis quo animo fieri in me conseruando futurus? cum in restituendo auctorem fuisse, adscriptoremquè videatis? sed fuerunt duo Consules, quorum mentes angustæ, humiles, prauæ, oppletæ tenebris, ac sordibus, vomen ipsum consulatus, splendorem illius honoris, magnitudinem tanti imperij, nec intueri, nec sustinere, nec capere potuerunt: non consules, sed mercatores prouinciarum, ac venditores vestrae dignitatis: quorum alter à me Catilinam amatorem suum multis audientibus: alter Cathegum consobrinum reposcebat: qui me duo sceleratissimi post hominum memoriam, non consules, sed latrones, non modo defuerunt, in causa præsertim publica, & consulari, sed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non solum suo, sed etiam vestro, caterorumquè ordinum spoliatum esse voluerunt: quorum alter tamen neque me, neq; quemquam fefellit. Quis enim vllam vllius boni spem haberet in eo. cuius primum tempus ætatis palam fuisset ad omnes libidines divulgatum.

vulgatum? qui ne à sanctissima quidem parte corporis
 potuisset hominum impuram intemperantiam propul-
 sare? qui cum suam rem non minus strenuè, quam postea
 publicam confecisset: egestatem, & luxuriam domesti-
 co lenocinio sustentavit: qui, nisi in aram tribunatus
 confugisset, neque vim Pratoris, nec multitudinem cre-
 ditorum, nec honorum proscriptionem effugere potuis-
 set. qui in magistratu nisi rogationem de piratico bello
 tulisset: profectò, & egestate, & improbitate coactus
 piraticam ipse fecisset: ac minore quidem Reipubl. de-
 trimento, quam quod intra menia nefarius hostis præ-
 doquè versatus est, quo inspectante ac sedente, legem
 Tribunus plebis tulit, ne auspicijs obtemperaretur, ne
 obnunciare concilio, aut comitijs, ne lege intercedere
 liceret: vt lex *Alia*, & *Fustiane* valerent, quæ nostri
 maiores certissima subsidia Reipub. contra tribunitios fu-
 rores esse voluerunt. Idemquè postea, cum innumerabilis
 multitudo bonorum de Capitolio supplex ad eum sordida-
 ta venisset, cumque adolescentes nobilissimi cunctique
 equites Rom. se ad lenonis impurissimi pedes abiecissent:
 quo vultu circinnatus ganes non solum ciuium lachry-
 mas, verum etiam patriæ præces repudiauit? neque eo
 contentus fuit sed etiam in concione ascendit, eaque
 dixit, quæ, si eius vir *Catilina* reuixisset, dicere non es-
 set ausus: se nonarum Decemb. quæ me Consule fuissent,
 cunctique Capitolini pœnas ab *Æquitibus* Roman. esse repe-
 titurum: neq; solum id dixit, sed quod eis commodum fuit
 compellauit: *L. verò Lamiam* equitem Roman. præstan-
 te dignitatem hominem. & salutem meam, pro familiaritate
 Reipublicæ, pro fortunis suis amicissimi Consul impe-
 riosus

riosus exire urbe iussit : & cum vos vestem mutandam
 confuissetis, cunctaque mutassetis, atque idem omnes bo-
 ni iam ante fecissent : ille vnguentis oblitus, cum toga pre-
 texta, quam omnes Praetores Aedilesque tum abiecerant,
 irrisit squalorum vestrum, & luctum grauissima ciui-
 tatis : fecitque quod nemo unquam Tyrannus, ut quo mi-
 nus occultè vestrum malum gerneretis, nihil diceret :
 ne aperte incommoda patriae lugeretur, ediceret. Cum
 verò in Circo Flaminio non à Tribuno pleb. Consul. in
 concionem, sed à latrone archipirata productus esset :
 primum processit, qua auctoritate vir ? vini, somni, stu-
 pri plenus, madenti coma, composito capillo, grauis
 oculis, fluentibus buccis, pressa voce & temulenta : quod
 in ciues indemnatos esset animaduersum, id sibi dicere
 grauis auctor vehementissime displicere. Vbi nobis hæc
 auctoritas tam diu tanta latuit ? cur in lustris & bellua-
 tionibus huius calamistrati saltatoris tam eximia virtus,
 tam diu cessauit ? Nam ille alter Cesoninus Caluentius
 ab adolescentiâ versatus est in foro, cum eum præter si-
 mulatam versutamque tristitiam nulla res commenda-
 ret : non consulis studium, non discendi initia rei milita-
 ris, non cognoscendorum hominum, non liberalitas.
 quem præteriens cum incultum, horridum, mestumque
 vidisset, etiam si agrestem, & humanum existimares,
 tamen libidinosum & perditum non dubitares. cum hoc
 homine aut cum stipite æthiope, si in foro constitisses ? ni-
 hil crederes interesse, sine sensu, sine sapore, elinguem,
 tardum inhumanum, neglectum Cappadocem modo ab-
 reptum de grege venalium, diceres, Idem domi quam
 libidinosus ? quam impurus ? quam intemperas non ianua
 receptis,

receptis, sed pseudothyrio introrsu voluptatibus? cum
 vero etiam literis studere incipit, & bellus inmanis cum
 Græculis philosophari, tum est Epicureus: non penitus illi
 disciplina, quæcunque est, deditus, sed captus vno verbo
 voluptatis. Habet autem magistros non ex istis ineptis,
 qui de suis totos de officio ac de virtute differunt: qui ad la-
 borem, ad industriam, ad pericula pro patria subeunda,
 adhortantur: sed eos, qui disputent horam nullam va-
 cuam voluptate esse debere, in omni parte corporis sem-
 per oportere aliquid gaudium delictationemque versa-
 ri. & vititur quasi præfæctis libidinum suarum: hi volu-
 ptates omnes vestigant, atque odorantur: hi sunt condi-
 tores, instructoresque conuiuij: iidem expendunt atque
 æstimant voluptates sententiamque dicunt & iudicant,
 quantum cuique libidini tribuendum esse videatur. horum
 ille artibus eruditus, ita contempsit hanc prudentissimam
 ciuitatem, ut omnes suas libidines, omnia flagitia late
 posse arbitraretur, si modo vultum importunum in fo-
 rum detulisset. Is non me (quanquam equidem non co-
 gnoram eum, propter Pisonum affinitatem, quem longè
 huic ab hoc genere cognatio materna Transalpini san-
 guinis absulisset,) sed nos, populumque Romanum non
 consilio, neque eloquentia, quod in multis sæpe accidit sed
 rugis supercilioque decepit. L. Piso, tunc ausus est isto ocu-
 lo, non dicam isto animo, ista fronte non vita: tanto su-
 percilio, non enim possum dicere tantis gestis cum G. binio
 consociare consilia peccatis meæ? non te illius vnguento-
 rum odor, non vini anhelitus, non frons calamistri no-
 tata vestigijs in eam cognitionem adducebat, ut cum il-
 lius res similis fuisset, frontis tibi integumento ad ocul-
 tanda

tanda tanta flagitia diutius uti non liceret? cum hoc coi-
 re ausus es? ut Consularem dignitatem, ut Reip. Statum,
 ut Senatus auctoritatem, ut ciues optimè mariti fortunas
 prouinciarum scdere addideres? te consule, tuis edictis, &
 imperijs, Senatui populoq; Rom. non est licitum, non mo-
 dò sententijs atque auctoritate suas, sed ne luctu quidem,
 ac uesitu Reipub. subuenire. Capua ne te putabas, in qua
 vrbe domicilium quondam superbia fuit, consulem esse,
 sicut oras, eo tempore: an Romæ? iniqua ciuitate omnes
 ante vos Consules Senatui paruerunt? tu es ausus in Cir-
 co Flamini productus cum tuo illo paridice te, te semper
 misericordem fuisse? quo uerbo Senatum, atque omnes
 bonos, tum, cum à patria pestem expellerent, crudeles
 demonstrabas fuisse. Tu misericors me affinem tuum,
 quem comitijs prerogatiuæ primùm custodem præse-
 ceras, quem Kalendis Ian. tertio loco sententiam roga-
 ras, constructum inimicis Reipub. tradidisti: tu mecum ge-
 nerum propinquum tuum: tu affinem tuum, filium
 meam superbissimis & crudelissimis uerbis à genibus
 zuis repulisti: idemquè tu clementia ac misericordia sin-
 gulari cum ego una cum Rep. non tribunitio sed Consu-
 lari ictu concidissem: tanto scelere tantaq; intemperantia
 fusti, ut ne unam quidem horam interisse paterere inter
 meam pestem, & tuam prædam, saltem dum comice-
 sceret illa lamentatio & gemitus urbis. Nondum pa-
 lam factum erat concidisse Kemp. cum tibi arbitria fune-
 ris solu. bantur vno eodemquè tempore domus mea diri-
 piebatur ardebat: bona ad vicinum Consulem de pala-
 tio: de Tusculano ad idem vicinum alterum consulem
 deferebantur: cum iisdem operis suffragium ferentibus,

eadem gladiatore latore, vacuo non modo à bonis, sed etiam liberis, atque inani foro, ignaro populo Rom. quid ageretur, Senatu vero oppresso & afflicto, duobus impijs, nefarijsque Consulibus, ærarium prouinciæ, legi ner, imperia donabantur. Horum Consulium ruinas, vos Consules vestra virtute fulsiſtis, summa tribunorum pleb. prætorumque fide, & diligentia subleuaſtis. Quid ego de præstantissimo viro T. Annio dicam? aut quis de tali ciue satis dignè vnquam loquetur? qui, cum videret sceleratum ciuem aut domesticum potius hostem, si legibus vti liceret, iudicio esse frangendum: sin ipsa iudicia vis impediret ac tolleret, audaciam virtute, furorem fortitudine, temeritatem consilio, manum manu, vim vi esse superandam: primò de vi postulauit posteaquam ab eodem iudicia sublata esse vidit: ne ille omnia vi posset efficere, curauit: quod docuit neq; tecta, neque templa, neque forum, neque curiam, sine summa virtute, ac maximis opibus, & copijs ab intestino latrocinio posse defendi, qui primus post meum discessum, mecum bonis; timorem huic ordini, seruitutem depulit ciuitati. Quam rationem pari virtute, animo, fide, P. Sexcius secutus, pro mea salute, pro vestra auctoritate, pro statu ciuitatis, nulla sibi inimicitias, nullam vim nullos impetus, nullum vitæ discrimen vitandum vnquam putauit, qui causam Senatus exagitata concionibus improborum, sit sua diligentia multitudini commendauit, vt nihil tam populare, quam vestrum nomen: nihil tam omnibus earum aliquando, quam vestra auctoritas videretur. qui me, cum omnibus rebus, quibus tribunus pleb. potuit, defendit, tam reli-

quis officijs iuxta, ac si meus frater esset, sustentauit. cuius ego clientibus, libertis, familia, copijs, liueris ita sum sustentatus, vt mea calamitatis non auditor solum, verum etiam socius videretur. Iam ceterum officia studiaque vidistis: quam cupidus mei C. Sestilius, quam studiosus vestri, quam non varius fuerit in causa, quid Mosopius? cui ego ipsi, parenti, fratrique eius, sentio quantum debeam, qui cum à me voluntas eorum, in priuato iudicio esset offensa, publici mei beneficij memoria priuatam offensionem obliterauerunt. Iam T. Fadius, qui mihi Quæstor fuit. M. Curtius, cuius ego patri Quæstor fuit, studio, amore, animo huic necessitudini non defuerunt, multa de me C. Messius, & amicitio & Reipubl. causa dixit: legem seperatim initio de salute mea promulgauit. Q. Fabricus si qua de me agere conatus est: ea contra vim, & ferrum perficere potuisset: mense Ianuario nostrum statum recuperassemus. quem ad salutem meam voluntas impulit, vis retardauit, auctoritas vestra reuocauit. Jam verò Prætores quo animo in me fuerint, vos existimare potuistis; cum L. Cælius priuatim me suis omnibus copijs studuerit sustentare: publicè promulgarit de salute meo cum collegis penè omnibus: direprioribus autem bonorum meorum in ius adeundi potestatem non fecerit, M. autem Calidius statim designatus, sententia sua quam esset sibi cara mea salus, declarauit omnia officia C. Septimij, Q. Valerij. P. Crassi, Sex. Quintilij, C. Cornuti, summa & in me, & in Remp. constituerunt, quæ cum libenter commemoro, tum non inuitus nonnullorum in me nefarie commissæ prætereo: non est mei temporis iniurias

rias meminisse, quas ego, etiam si vlcisci possem, tamen
 obliuisci malle, alio transferenda mea tota vita est, vt
 bene de me meritis referam gratiam, cum apertis ho-
 stibus bellum geram, timidis amicis ignoscam: proditoribus
 meis, non indicem dolorem profectiois meae: defensores,
 reductus dignitate consoler. Quod si mihi nullum aliud
 esset officium in omni vita reliquum, nisi vt erga duces ipsos,
 & principes, atque auctores salutis meae, satis gratus,
 iudicaret: tamen exiguae reliquae vitae tempus non modo
 ad referendam, verum etiam ad commemorandam gratiam
 mihi relictum putarem. quando enim ego huic homini,
 ac liberis eius, quando omnes mei gratiam referent?
 quae memoria? quae vis ingenij? quae magnitudo
 obseruantiae, tot tantisque beneficijs respondere
 poterit? qui mihi primus afflicto, & iacenti, consularem
 fidem, dexteramque porrexit: qui me a morte ad vitam,
 a desperatione ad spem, ab exitio ad salutem reuocauit.
 qui tanto amore in me, studio in Rempub. fuit,
 vt excogitaret quemadmodum calamitatem meam non
 modo leuaret, sed etiam honestaret? quid enim
 magnificentius? quid praeclearius mihi accidere potuit?
 quam quod illo petente vos decreuistis, vt cuncti ex
 omni Italia, qui Remp. saluam vellent, ad me vnum
 hominem fractum, & propè dissipatum restituentum
 & defendendum venirent? vt qua voce a te, Romule,
 post urbem conditam Consul vsus esset, pro vniuersa
 Rep. apud eos solum, qui eius vocem exaudire possent:
 eadem voce senatus omnibus agris, vicis, atque oppidis,
 ciues, totamque Italiam ad vnius salutem defendendam
 excitaret. Quid ego gloriosius meis posteris potui relin-
 quere,

quere, quàm, hoc Senatum iudicasse, qui civis me non
 defendisset, eum Rempub. saluam noluisse. Itaque tan-
 tum vestra auctoritas, tantam eximia Consulit digni-
 tas valuit, vt omneis flagitium se committere putaret,
 si quis non veniret. Idemque Consul, cum illa incredi-
 bilis multitudo Romam, & pene Italia ipsa venisset, vos
 frequentissimos in Capitolium conuocauit: quo tempo-
 re quantam vim vera bonitas haberet, aut vera nobi-
 litas, intelligere potuistis. nam Q. Metellus & inimicus
 & frater inimici perspecta vestra voluntate omnia pri-
 uata odia deposuit. quem P. Seruilius vir cum clarissi-
 mus, tum verò optimus, mibiquè amicissimus, & aucto-
 ritatis, & orationis suæ diuina quadam grauitate, ad
 sui generis, communisque sanguinis facta virtutesque
 reuocauit, vt haberet in consilio & fratrem ab inferis, so-
 cium rerum mearum, & omnes Metellos præsantissi-
 mos ciues, penè ex Acheronte excitatos: in quibus Nū-
 midicum illum Metellum, cuius quondam de patria
 discessus honestus ipsi, omnibus luctuosus tandem visus
 est. Itaque exiit non modò salutis defensor, qui antè hoc
 vnum beneficium fuerat inimicus, verùm etiam adscri-
 ptor dignitatis meæ. Quo quidem die cum CCCX. se-
 natores essetis, magistratusque omnes adessent: dissensit
 vnus is, qui sua lege coniuratos etiam ab inferis excitan-
 dos putarat. Atque illo die, quo Remp. meis consilijs con-
 seruatam grauissimis verbis, & plurimis iudicassetis,
 idem Consul curauit, vt eadem à principibus ciuitatis in
 concione postero die dicerentur. Cùm quidem ipse egit
 ornatissime causam meam, perfecitque adstante, atque
 audiente Italia tota, vt nemo cuiusquam conducti, aut

perditi vocem acerbam atque inimicam bonis, posset audire. Adhuc non modò adiumenta salutis, sed etiam ornamenta dignitas mea reliqua vos ijdem addidistis: decreuistis, ne quis vlla ratione rem impediret: qui id impedisset, grauius molestèquè laturos: illum contra Reipub. salutemquè bonorum, concordiamque ciuium facturum: & vt ad vos ea statim referrentur: meque etiam, si diutius calumniarentur, redire iussisti. quid? vt agerentur gratie, qui è municipijs venissent. quid? vt ad illam diem res cùm redissent, rogarentur, vt pari studio conuenirent? quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi fratriquè meo, liberisque nostris natalem constituit, non modò ad nostram, verùm etiam ad sempiterni memoriam temporis? quo die nos comitijs Centuriatis, quæ maxime maiores iusta dici haberique uoluerunt, arcessiuit in patriam: vt eadem Centurie, quæ me Consulẽ fecerant, Consulatum meum comprobarent. Quo die quis ciuis fuit, qui fas esse putaret, quacunque aut etate, aut valetudine esset, non se de salute mea sententiam ferre? quando tantam frequentiam in campo? tantum splendorem Italie totius, ordinumquè annium? quando illa dignitate tot rogatores, tutores eustodesquè vidistis? Itaque P. Lentuli beneficio excellenti atque diuino non solùm reducti sumus in patriam, sicut nõnulli clarissimi ciues sed equis insignibus, & curru aurate repositati. Possum ego satis in Cn. Pompeium vnquam gratus videri? qui non solùm apud vos, qui omnes idem sentiebatis, sed etiam apud vniuersum populum Romanum salutem Reipub. & conseruatam per me, & coniunctam esse cum mea dixerit? qui causam

meam prudentibus commendavit, imperitos edocuerit, eodemque tempore improbos auctoritate sua compresserit & bonos excitarit? qui populum Romanum pro me, tanquam pro fratre, aut pro parente, non solum hortatus sit, verum etiam obsecrauit, qui cum ipse propter metum dimicationis, & sanguinis domo si teneret, etiam à superioribus tribunis petierit, ut de salute mea, & promulgarent, & referrent? qui in colonia nuper constituta cum ipse gereret magistratum, in qua nemo erat emptus intercessorum, vim & credulitatem privilegij, auctoritate honestissimorum hominum, & publicis literis consignavit, princepsque Italiae totius praesidium ad nostram salutem implorandum putavit? qui cum ipse mihi semper amicissimus fuisset, etiam ut suos necessarios mihi amicos redderet, elaboravit? Quibus autem officijs T. Annij beneficia remunerabor: cuius omnis ratio, cogitatio, totus denique Tribunatus, nihil aliud fuit, nisi constans, perpetua, fortis, innicta defensio salutis meae? quid de P. Sextio loquar? qui suam erga me benevolentiam, & fidem non solum animi dolore, sed etiam corporis vulneribus ostendit? Vobis vero, P. C. singulis & egi, & agam gratias uniuersis. egi initio, quantum potui: satis ornate agere nullo modo possum. Et quanquam sunt in me praecipua merita multorum, quae sileri nullo modo possunt; tamen huius temporis ac tumoris mei non est, conari commemorare beneficia singulorum. nam difficile est non aliquem, nefas quonquam praeterire. Ego vos uniuersos, Patris Conscripti, deorum numero colere debeo. sed ut ipsis dijs immortalibus non semper eodem, atque alia alios solemus

& venerari, & precari: sic in hominibus de me diuini-
 tus meritis omnis erit ætas mihi ad eorum in me merita
 prædicanda, atque recolenda. Hodierno autem die no-
 minatim à me magistratibus statui gratias esse agen-
 das, & de priuatis vni, qui pro salute mea, municipia,
 coloniasquæ adisset. populum Rom. supplex obsecrasset.
 sententiam dixisset eam, quam vos secuti, mihi digni-
 tatem meam reddidistis. Vos me florentem semper or-
 nestis: laborantem, mutatione vestis & prope luctu ve-
 stro, quo ad licuit defendistis. Nostra memoria Senato-
 res, ne in suis quidem periculis, mutare vestem solebant:
 in meo pericul. Senatus veste mutata fuit, quoad licuit
 per eorum edicta, qui mea pericula non modò suo præsi-
 dio, sed etiam vestra deprecatione nudarunt. Quibus
 ego rebus obiectis, cum mihi priuato confligendum vi-
 derem cum eodem exercitu; quam Consul non armis,
 sed vestra auctoritate superaram: multa mecum ipse
 reputaui. Dixerat in concione Consul, se cliui Capitolini
 penas ab Equitibus Rom. repetiturum, nominatim alij
 compellabantur, alij citabantur, alij relegabantur: adi-
 tus templorum erant non solùm præsijs & manu, ve-
 rum etiam demolitione sublati. Alter consul, vt me,
 & Remp. non modò desererent, sed etiam hostibus Reip.
 proderent, factionibus eos suorum præmiorum obligarat.
 Erat alius ad portas cum imperio in multos annos, ma-
 gnoquæ exercitu: quem ego inimicum mihi fuisse non dico:
 tacuisse, cum diceretur esse inimicus, scio. Duæ partes esse
 Reip. cum putarentur: altera me deposcere propter inimi-
 citias, altera timide defendere propter suspicionem cadis
 putabatur. Qui autem me deposcere videbantur, in hoc

auxerunt dimicationis metum, quod nunquam inficiando
 suspicionem hominum curamque minuerunt. Quare cum
 viderem Senatum ducibus orbatum, me a magistratibus
 partim oppugnatum, partim proditum, partim dereli-
 ctum: seruos simulatione collegiorum nominatim esse
 conscriptos: copias omnes Catilinae penè iisdem ducibus
 ad spem caedis, & incendiorum esse reuocatas: equites
 Ron. in proscriptionis, municipia vilitatis: omnes ca-
 dis metu esse permotos: potuit, P. C. multis auctoribus
 fortissimus viris, me, vi, armisque defendere: nec mihi
 ipse ille animus idem meus, vobis non incognitus defuit:
 sed videbam, si vicissem praesentem aduersarium, nimium
 multos mihi alios esse vincendos. si victus essem: multis
 bonis & pro me, & mecum, & post me esse pereundem:
 tributisquè sanguinis vltiores esse praesentes: meae mor-
 tis poenas iudicio, & posteritati reseruari: Nolui, cum
 Consul communem salutem sine ferro defendissem, meam
 priuatus armis defendere? bonosquè viros lugere malui
 meas fortunas, quam suis desperare. ac si solus essem in-
 terfectus, mihi turpe? si cum multis, Reip. funestum fore
 videbatur. Quod si mihi aeternam esse propositam erun-
 nam arbitrarer, morte me ipse potius, quam sempiterno
 dolore mulctassem. sed cum viderem me non diutius, quàm
 ipsam Remp. ex hac vrbe absuturum: neque ego illa ex-
 terminata mihi remanendum putavi: & illa simulata re-
 uocata est me secum pariter reportauit. Mecum leges,
 mecum quaestiones, mecum iura magistratum, mecum
 Senatus auctoritas, mecum libertas, mecum etiam frugum
 vbertas, me cum deorum & hominum sanctitates omnes,
 & religiones affuerunt, quae si semper abessent: magis

vestras fortunas lugerem, quam desiderarem meas, sin
 aliquando reuocarentur: intelligebam mihi cum illis vna
 esse redeundum. Cuius mei sensus certissimus testis est,
 hic idem, qui custos capitis, Cn. Plancius, qui omnibus
 prouincialibus ornamentis, commodisque depositis totam
 suam quaesturam in me sustentando, & conseruando col-
 locauit. qui si mihi quaestor imperator fuisset, in filij loco
 fuisset. nunc certè erit parentis: cum fuerit Quæst. non
 imperij, sed doloris mei. Qua propter P. C. quoniam in
 Rempub. sum pariter cum Repub. restitutus: non modo
 in ea defendenda nihil inuam de libertate mea pristina,
 sed etiam adaugebo. etenim si iam tum defendebam, cum
 mihi aliquid illa debebat: quid nunc me facere, oportet,
 cum ego illi plurimum debeo? nam quid est, quod animum
 meum frangere, aut debilitare possit, cuius ipsam calami-
 tatem non modo nullius delicti, sed etiam diuinorum in
 Remp. beneficiorum testem esse videatis? nam & impor-
 tata est. quia defenderam ciuitatem: & mea volunta-
 te suscepta est, ne à me defensa Resp. per eundem me, ex-
 tremum in discrimen vocaretur. pro me non, vt pro P.
 Popilio nobilissimo homine adolescentes filij, non propin-
 quorum multitudine populum Rom. est deprecata: non,
 vt pro Q. Metello summo & clarissimo viro spectata
 iam adolescentiæ filius: non L. & C. Metelli Consulares,
 non eorum liberi, non Q. Metellus Nepos qui tum consu-
 latum petebat: non Luculli, Seruili, Scipiones, Metella-
 rum filij stentes ac sordidati populo Rom. supplicauerunt:
 sed vnus frater, qui in me pietate filius, consilijs parens,
 amore (vt erat) frater inuentus est: squalore & lachri-
 mis, & quotidianis precibus, desiderium mei nominis re-
 uocari,

nocari, & rerum gestarum memoriam vsurpari coegit .
 qui cum statuisset, nisi per vos me recuperasset, eandem
 subire fortunam, atque idem sibi domicilium, & vita, &
 mortis deposceret: tamen nunquam nec magnitudinem
 negocij, nec solitudinem suam, nec vim inimicorum ac te-
 la pertimuit. Alter fuit propugnator mearum fortuna-
 rum, & defenser assiduus, summa virtute & pietate C.
 Piso gener: qui minas inimicorum meorum, qui inimici-
 tias affinis mei, propinqui Consulis, qui Pontum, & Bi-
 thyniam quæstor pro mea salute neglexit. Nil vnquam
 senatus de P. Popilio decreuit: nunquam in hoc ordine
 Q. Metelli mentio facta est. Tribunitijs sunt illi rogatio-
 nibus, interfectis inimicis, denique nulla auctoritate sena-
 tus, restituti: cum alter eorum senatui paruisset; alter
 vim cædemque fugisset. Nam C. quidem Marius, qui hac
 hominum memoria tertius ante me Consularis, tempesta-
 te ciuili expulsus est: non modò a senatu non est restitutus:
 sed reditu suo senatum cunctum penè deleuit. nulla de il-
 lis magistratum consensio, nulla ad Remp. defenden-
 dam populi Rom. conuocatio, nullus Italiae motus, nulla
 decreta municipiorum, & Coloniarum extiterunt. Qua-
 re cum me vestra auctoritas accersierit, populus Rom. re-
 uocarit; Resp. imploraris, Italia cuncta penè suis humeris
 reportarit: non committam P. C. vt cum ea sunt mihi
 restituta, quæ in potestate mea non fuerunt, ea non ha-
 beam, quæ ipse præstare possim, præsertim cum illa amissa
 recuperarim, virtutem, & fidem nunquam amiserim.

O R A T I O

A D Q V I R I T E S P O S T R E D I T V M.

QUOD precatus à Ioue optimo maximo,
 caterisque dijs immortalibus, sum,
 Quirites. cum me, fortunasque meas,
 pro vestra incolumitate, otia concor-
 diaque deuoui vt si meas rationes vn-
 quam vestrae salutis anteposuissem; ;
 sempiternam pœnam sustinerem mea
 voluntate susceptam, sin & ea qua antegesseram, conse-
 randa ciuitatis caussa gessissem, & illam miseram profe-
 ctionem vestrae salutis gratia suscepissem: vt, quod odium
 scelerati homines & audaces in Rempub & in omnes bo-
 nos conceptum in illis cœnerent, id in me vnum potius,
 quam in optimum quemque, & in vniuersam Remp. de-
 flecterent: hoc si animo in vos, liberosq; vestros fuisset,
 vt aliquando vos, Partes conscriptos, Italiamque vniuer-
 sam memoria met, misericordia, desideriumque teneret &
 eius deuotionis me esse conuictum iudicio deorum immor-
 talium, testimonio Senatus, consensu Italiae, confessione
 inimicorum, beneficio diuino, immortalique vestro ma-
 xime letor, Quirites. Etsi nihil est homini magis optan-
 dum, quam prospera, equabilis, perpetuaque fortuna se-
 cundo vita sine vlla offensione cursu: tamen si mihi tran-
 quilla,

quilla & placata omnia fuissent; incredibili quadam & penè diuina, qua nunc vestro beneficio fruor, latius voluptate caruissimam. Quid dulcius hominum generi à natura datum est, quàm sui cuique liberi? mihi verò & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium vitæ sunt mea chariores. Tamen non tanta voluptate erant suscepi, quanta tunc sunt restituti. Nihil cuiquam fuit vnquam iucundius, quàm mihi meus frater. Non tam in sentiebam cum fruebar, quam tunc, cum carebam; & posteaquam vos me illi & mihi eum reddidistis. Res familiaris sua quemque delectat: reliquæ meæ fortunæ recuperatæ plus mihi nunc voluptatis adferunt, quam tunc incolumi adferebant. Amicitie, consuetudines, vicinitates, clientelæ laudi denique, & dies festi, quid haberent voluptatis, carendo maxis intellexi, quàm fruendo. Iam verò honos, dignitas, locus, ordo, beneficia vestra, quanquam mihi semper clarissima visa sunt, tamen ea nunc renouata, illustriora videntur, quam si obscurata non essent. Ipsa autem patria, dii immortales, dici vix potest, quid charitatis, quid voluptatis habes: quæ species Italiæ? quæ celebritas oppidorum? quæ forma regionum? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo vrbis? quæ humanitas ciuium? quæ Reipub. dignitas? quæ vestra maiestas? quibus ego omnibus antè rebus sic fruebar, ut nemo magis. Sed tanquam bona valetudo iucundior est, eis, qui è graui morbo recreati sunt, quàm qui nunquam ægro corpore fuerunt: sic ea omnia desiderata magis quàm assidue percepta, delectant. Quorsum igitur hac disputo? quorsum? ut intelligere possitis, neminem vnquam tanta eloquentia fuisse, neque tam diuino atque incredibili genere

genere dicendi, qui vestrorum magnitudinem multitudi-
 nemque beneficiorum, quæ in me, fratremque meum, li-
 berosque nostros contulistis, non modo augere vel ornare
 oratione, sed enumerare aut consequi possit. A parenti-
 bus, id quod necesse erat, paruus sum procreatus: à vobis
 natus sum Consularis. Illi mihi fratrem incognitum, qua-
 lis futurus esset, dederunt: vos spectatum, & incredibili
 pietate cognitum reddidistis. Remp illis accepi temporibus
 eam, quæ penè amissa est: à vobis eam recuperari,
 quam aliquando omnes vniuersi opera seruata iudicauerunt.
 Dij immortales mihi liberos dederunt: vos reddidistis.
 Multa præterea à dijs immortalibus optata consecuti
 sumus, nisi vestra voluntas fuisset omnibus diuinis
 muneribus caruissimus, vestros denique honores, quos
 eramus grauatim singulos adsecuti, nunc à vobis vniuersos
 habemus: vt quantum antea parentibus, quantum dijs im-
 mortalibus, quantum vobismetipsis, tantum hoc tempore
 vniuerso cuncta populo Rom. debeamus. Nam cum in ipso
 beneficio vestro lauta magnitudo est, vt eam compl. et
 oratione non possim: tum in studijs vestris tanta animorum
 declarata est voluntas, vt non solum calamitatem mihi
 detraxisse, sed etiam dignitatem auxisse videamini. Non
 enim pro meo reditu, vt pro P. Popilij nobilissimi hominis,
 adolescentes filij, & multi præterea cognati etque ad
 fines deprecati sunt: non, vt pro Q. Metello clarissimo
 viro iam spectate ætate filius: non L. Dalmaticus consularis,
 summa auctoritate vir: non C. Metellus Censorius: non
 eorum libri: non Q. Metellus Nepos, qui tum consulatum
 petebat: non sororum filij, Luculli, Seruiliij, Scipionis: permulti enim tum Metelli,

aut Metellorum liberi pro Q. Metelli reditu vobis ac pa-
 tribus vestris supplicauerunt. Quod si ipsius summa di-
 gnitas, maximaque res gesta, non satis valerent: tamen
 filij pietas, propinquorum preces, adolescentium squalor,
 tu maiorum natu lachryma, populum Roman. mouere
 potuerunt. Nam C. Marij, qui post istos veteres cla-
 rissimos Consulares, vestra parumque memoria, tertius an-
 te me consularis subiit indignissimam fortunam prestan-
 tissima sua gloria, dissimulis fuit ratio. non enim ille depre-
 catione redijt, sed in dissensu ciuium, exercitu se armisque
 reuocauit. Me autem nudum à propinquis nulla cogna-
 tione munitum, nullo armorum ac tumultus metu, C. Pi-
 sonis generi mei diuina quedam, & in audita auctoritas
 atque virtus, fratrisque mei miserimi atque optimi quo-
 tilianae lachrymae, sordisque lugubres à vobis deprecatae
 sunt. Frater erat vnus, qui suos qua' ore vestros oculos
 insteteret: qui suo statu desiderium mei memoriamque
 renouaret: qui statuerat, Quirites si vos me sibi non red-
 didissetis, eandem subire fortunam: & tanto in me amore
 extitit, vt negaret fas esse, non modo domicilio, sed ne se-
 pulchro quidem se à me esse seiunctum. Pro me presente
 Senatus, hominumque praeterea viginti millia vestem mu-
 tauerunt, pro eodem me absente vnus squalorem sordes-
 que vidistis. Vnus hic qui domi qui in foro possit esse mi-
 hi atate filius, iuuentus est beneficio parens amore idem,
 qui semper fuit, frater. Nam coniugis miserae squalor,
 & luctus, atque optima filiae mœror assiduus, filijq; par-
 ui desiderium mei, lachrymaeque puerilis, aut ita ne rebus
 necessarijs, aut magna parte tectis ac tenebris contine-
 bantur. Quare hoc maius est vestrum in nos promeritum,
 quod

quod non multitudini propinquorum, sed nobismetipsis nos reddidistis. Sed quemadmodum propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandam calamitatem meam non adfuerunt: sic illud, quod mea virtus prestare debuit, adiutores, auctores, hortatoresque ad me restituendum ita multi fuerunt, ut longè superiores omnes hac dignitate copiamque superarem. Nunquam de P. Popilio clarissimo, atque fortissimo viro; nunquam de Q. Metello nobilissimo & constantissimo ciue; nunquam de C. Mario custode ciuitatis, atque imperij vestri, in Senatu, mentio facta est. Tribunitijs superiore illi rogationibus, nulla auctoritate Senatus sunt restitui. Marius verò non modò non a Senatu, sed etiam oppresso Senatu est restitutus: nec verum gestarum memoria in reditu C. Marij, sed exercitus atque arma valuerunt. At de me ut valeret, semper Senatus flagitauit; ut aliquando perficeretur, cum primùm licuit, frequentia atque auctoritate perfecit. Nullus in eorum reditu motus municipiorum, & coloniarum factus est: at me in patriam ter suis decretis Italia euncta renocauit. Illi inimicis interfectis magna ciuium eade facta, reducti sunt: ego ijs, a quibus eiectus sum, provincias obtinentibus, inimico hoc optimo viro, & mitissimo altero Consule referente, reductus sum: cum is inimicus, qui ad meam perniciem vocem suam communiibus, hostibus præbisset, spiritu duntaxat viueret, re autem infra omnes mortuos amandatus esset. Nunquam de Popilio L. Opinius fortissimus Consul, nunquam de Q. Metello, non modò C. Marius, qui erat inimicus, sed ne is quidem qui secutus est, M. Antonius homo eloquentissimus, cum A. Albino Collega, Senatum & populum est corroboratus.

ratus. At pro me superiores Consules se mper vñ referret,
 effligati sunt: sed veriti sunt ne gratiæ causa facere vi-
 derentur, quòd alter mihi ad sinis erat. alterius causam ca-
 pitis receperam: qui prouinciarum federe irretiti, totum
 illum annum querelis Senatus, luctum bonorum, Italia
 gemitum pertulerunt, Calendis verò Ian. posteaquam or-
 ba Respub. Consulibus, fidem tanquam legitimi tutoris im-
 plorauit, P. Lentulus Consul, parens, Deus salutis nostræ,
 vitæ, fortunæ, memoria nominis, simul ac solenni de reli-
 gione retulit, nihil humanarum rerum sibi prius, quàm
 de me, agendum iudicauit. Atque eo die confesta res esset,
 nisi à Trib. pleb. quem ego maximis beneficijs Quæstorem
 Consul ornaram, cum & cunctus ordo, & multi eum
 summi viri orarent, & Cn. Oppius socer, optimus vis
 ad pedes eius stens iaceret, noctem sibi ad deliberandum
 postulasset: quæ deliberatio non in reddenda, quemad-
 modum nonnulli arbitrabantur, sed, vt patefactum
 est, in augenda mercede consumpta est. Postea res acta
 est in Senatu alia nulla. & cum varijs rationibus im-
 pediretur, voluntate tamen perspecta Senatus, causa
 ad vis mense Ianuar. deferebatur. Hic tantum interfuit
 inter me, & inimicos meos: ego cum homines in tribu-
 nali Aurelio palam conscribi, centuriarique vidissem: &
 cum intelligerem, veteris ad spem cædis Catilinæ copias
 esse reuocatas: cum viderem ex ea parte homines: cuius
 partis nos vel principes numerabamur, partim quòd
 mihi inuiderent, partim quòd sibi timerent, aut pro-
 ditores esse, aut desertores salutis meæ: cum duo Consu-
 les empti pactione prouinciarum auctores se inimicis
 Reip. tradidissent. cum egestatem, auaritiam, libidines
 suas

suas viderent expleri non posse, nisi me constrictum do-
 mesticis hostibus dedissent: cum Senatus Equitesque Ro-
 mani flere pro me, ac mutata veste vobis supplicare edi-
 ctis atque imperium vocarentur: cum omnium provincia-
 rum pacationes, cum omnia cum omnibus fœdera, reconci-
 liationes gratiarum, sanguine meo sancirentur: cum om-
 nes boni non recusarent, quin vel pro me, vel mecum pe-
 rirent: armis decertare pro meo salute nolui, quod potui:
 quoniam & vincere, & vinci luctuosum Reip. fore pu-
 tavi. At inimici mei mense Ian. cum de me ageretur, cor-
 poribus civium trucidatis, flumine sanguinis meum redi-
 tum intercludendum putauerunt. Ita que cum ergo ab-
 fui, eam Rempub. habuistis, ut eaque me atque illam re-
 stituendam putaretis. Ego autem in qua civitate nihil
 valeret Senatus omnis esset impunitas, nulla iudicia, vis
 & ferrum in foro versarentur, cum privati se parietum
 presidio, non legum tuerentur, Trib. pleb. vobis inspe-
 ctantibus vulnerarentur, ad magistratum domos cum
 fero & facibus irretur. Consul fasces frangerentur, deo-
 rum immortalium templa incenderentur: Rempub. nullam
 esse putari. Itaque neque Rep. exterminata, mihi locum
 in hac urbe esse duxi: nec si illa restitueretur, dubitavi,
 quin me secum ipsa reduceret. An ego, cum mihi esset
 exploratissimum, P. Lentulum proximo anno Consulem
 futurum, qui illis ipsis Reip. periculosissimis temporibus
 Aedilis curulis, me Consule, omnium meorum consiliorum
 particeps, periculorum socius fuisset: dubitarem quin is
 me confectum consularibus vulneribus, consulari medici-
 na ad salutem reduceret? Hoc duce, Collega autem eius
 clementissimo atque optimo viro, primò non aduersan-

ze, post etiam adiuuante, reliqui magistratus penè omnes fuerunt defensores salutis meae: ex quibus excellenti animo, virtute, auctoritate, praesidio, copijs, T. Annius, & P. Sextius, prestan i, in me beneuolentia, & diuino studio extiterunt eodemque P. Lentulo auctore, & pariter referente Collega, frequentissimus Senatus, vno dissentiente, nullo intercedente, dignitatem meam, quibus potuit, verbis amplissimis ornauit: salutem vobis, municipijs, colonisque omnibus commendauit. Ita me nudum à propinquis, nulla cognatione munitum. Consules, Praetores, Tribuni pleb. Senatus, Italia cuncta semper à vobis deprecata est: denique omnes qui vestris maximis beneficijs honoribusque sunt ornati, producti ad vos ab eodem, non solum ad me conseruandum vos cohortati sunt, sed etiam rerum mearum gestarum auctores, testes, laudores fuerunt: quorum princeps, ad cohortandos vos & rogandos fuit Cn. Pompeius, vir omnium qui sunt, fuerunt, erunt, virtute, sapientia ac gloria princeps, qui mihi vnus vni, priuato amico, eadem omnia dedit, quae vniuersae Reipub. salutem, ocium, dignitatem cuius oratio fuit, quem admodum accepi, tripartita. Primum vos docuit, meis consilijs Remp esse seruata, causamque meam cum communi salute coniunxit: hortatusque est, vt auctoritatem Senatus, statum ciuitatis, fortunas ciuis bene meriti defenderetis: tum in peroperando posuit vos rogari à Senatu, rogari ab Equitibus Rom. rogari ab Italia cuncta: denique ipse ad extremum pro mea vos salute non rogauit solum verum etiam obsecrauit: Huic ergo homini, Quirites, tantum debeo, quantum hominem homini debere vix fas est. Huius consilia, P. Lentuli sententiam, Senatus auctorita-

tem vos secuti, in eo me loca, in quo vestris beneficijs suerom, iisdem Centurijs quibus collocaratis, reposuistis. Eodem tempore audistis, eodem ex loco summos viros, ornatissimos atque amplissimos homines, principes ciuitatis, omnes Consulares, omnes Pratorios, eadem dicere, vt omnium testimonio per vnum Remp. conseruatam esse constaret. Itaque cum P. Seruilius grauissimus vir & ornatissimus ciuis, dixisset, opera mea Remp. in eorum magistratibus deinceps traditam, dixerunt in eadem sententiam ceteri. Sed audistis eo tempore clarissimi viri non solum auctoritatem, sed etiam testimonium L. Gely: qui, quia suam classem attentatam magno suo periculo penesensit, dicit in concione vestra: Si ego Consul, cum fui, non fuisset, Remp. funditus interituram fuisse. En ego tot testimonijs, Quirites, hac auctoritate Senatus, tanta consensione Italiae, tanto studio honorum omnium, agente P. Lentulo, consentientibus ceteris magistratibus, deprecante C. Pomperio, omnibus hominibus fauentibus, dijs denique immortalibus frugum vbertate, copia, vtilitate reditum meum comprobantibus, mihi, meis, Reipub. restitutus, tantum vobis, quantum facere possum, Quirites, pollicebor: Primum, qua sanctissimi homines pietate erga deos immortales esse soleant, eadem me erga popul. Rom. semper fore: numenque vestrum aequum hi graue & sanctum, ac deorum immortalium, in omni vita futurum. Deinde, quoniam iam me in ciuitatem Respub. ipsa reduxit, nullo me loco Reipub. defuturum. Quod si quis existimat me aut voluntate esse mutatum, aut debilitate virtute, aut anima fracto, vehementer errat, mihi, quod potuit vis, & iniuria, & sceleratorum
homi-

ius fue-
stis Eo-
s, orna-
ulatis,
ut em
de cen-
oma-
ma-
senten-
vni non
ly: qui,
lo penè
m sui,
En ego
s, tanta
agen-
bus, de-
utibus,
e, vir-
i, Rei-
ssum,
bavi-
em me
o aqne
in em-
tatem
rum.
ata-
euter
vrum
i-

x/1690

BIBLIOTECA
COMUNALE
TRENTO

TT

I

k

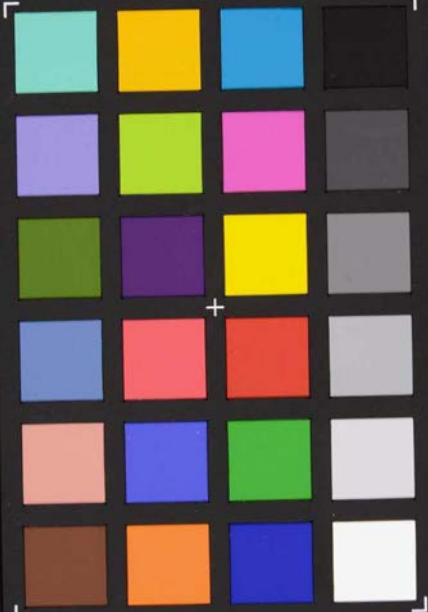
84

...A
...LE
M T CICERO NIS

x-rite

colorchecker

MSCCPPCC0813

mm